



« --- Mapa kremnickej oblasti a vedutou mesta Kremnice z roku 1733. Jej autorom je kartograf a polyhistor Samuel Mikovín (1686 – 1750), ktorý od roku 1729 vykonával kartografické práce pre stredoslovenské banské mestá a v roku 1735 bol poverený zriadením banskej školy v Banskej Štiavnici. Na mape je zachytené územie, ktoré patrilo mestu Kremnici (vyokratené je v dolnej časti - Kremnica). Na južnej strane ku jeho majetkom patrila Horná Ves (Windischdorf) a Dolná Ves (Schwabendorf), Bartokova Lehôtka (Lebocka), Nevoľná (Nevolná) a Jastrabá (Gasttrab) boli vlastníctvom ostrihomského arcibiskupa. Kremnici patrili aj Leľky (Hannersbach), Kráľule (Krausbach), Horný Turček (Felső Turcsák), Dolný Turček (Alsó Turcsák), Sikéné (Glaserhalla), Horná Stuhňa (Felső Stuhnya), Dolná Stuhňa (Alsó Stuhnya), Čremokné (Cremosna), Haj (Haj) a Turčianske Teplice (Thermal). Keďže v roku 1880 Kremnica získala aj Potehaj (Poneth). Na západ od mesta je súhrnná Koprernica (Teutsch Lötten), ktorá patrila ostrihomskému arcibiskupstvu a Handlová (Kriehagen). Ostatné obce ležiacie na sever a západ od Turčianskych Teplic (napr. Diviaky - Derenk) boli vo vlastníctve turčianskych zemanov. V ľavom dolnom rohu mapy (ulohá) je v šošovom diaľkovom banskom archíve v Banskej Štiavnici je veduta - pohľad z južnej strany na mesto Kremnica a jeho erbam a alegoriu banského státia. Mikovínho mapa Kremnice a okolia bola publikovaná aj vo veľkolepom šestizväzkovom historicko - geografickom diele polyhistora Mateja Béla (1684 – 1749) Notha (Nieder, 1735 – 1742).

kremnický rumaj

historicko-spoločenský občasník
Die geschichtlich-gesellschaftliche Zeitschrift

ročník II. číslo 1
december 2002

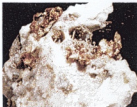


rumaj

malý nezbedný krikkún, ktorý túži vedieť o minulosti viac a viac
kleiser, ausgeklüßter, unheimlicher Krikkeler, der sich für die Geschichte interessiert

podporiti:

Súkromná zmenáreň - Kollárová Aneta
a
Stavebná firma Buško - Buchal Miroslav



● **obrazok č. 1:** kremliný taxikár na ležiacnej stanici (ok. 30. roky 20. storočia), foto k príspievu o automobilizme v Kremnici za medzinárodnej Československej republiky

● **obrazok č. 2:** maľovaný obraz použitý ako tematický seriál na večeriu ušporadanom pri príležitosti bankového kongresu v Kremnici v roku 1905 (okrem príspievu o bankovom kongrese v Kremnici, ktorý sa objavil v tomto zväzku, sa v Kremnici, ktorá bola v čase kongresu v rozľahlej fáze obnovy, uskutočnila aj výstavba, ktorá mala byť obojsmerná, t. j. správa o rekonštrukcii tejto historologickej pamiatky členmi obdianskeho združenia SOS Kremnica

● **obrazok č. 3:** kremlenské zlato na kremeni, foto k mineralogickému príspievu o zláte

● **obrazok č. 5:** kamenné bloky zlata z roku 1799 v priestoroch Biarovca v Ziazi nad Hronom, foto k príspievu o zlatoch v Biarovci

● **v zväzku nájdete i ďalšie zaujímavé články a veľké množstvo cizerochologických fotografii**

Ako sa Juraj Wayn, kupec z Kremnice, v okovách ocitol
alebo

Čo sa stalo na Jakubskom jarmoku v Bytči v roku 1592

V mestečku Bytča sa v 16. storočí konávali štyri jarmoky: na obrátenie sv. Pavla apoštola (25./.), na Filipa a Jakuba (1.5.), na Jakuba (25.7.) a na sviatok Všetkých svätých (1./.). Neskor ich bolo viac. Rôznosť zdajmov návštevníkov jarmokov a mierny zmlätok na námestí ľudí vzrušoval a znervózňoval, tak vtedy ako aj dnes o škriepky nebola súťaž.

zástupca žalovanej strany, ale len vyslanec mesta. Zdôraznil, že Juraj Turzo mu oznámil termín súdu len minúta nedeľu, a preto žiadal odloženie termínu procesu. Žalobca však namietol, že taktoťo priťahy nie sú namieste, pretože žalovaní boli prítomní na flagranti, okrem toho Juraj Turzo je komunistou, a pretoťo vrahda sa stala na jeho sa uskutokniť už pred ním, a pretoťo žiadam, aby mu obhajoba a uznal nedostatok miest premiesť spor na stolicu ustanovené na 5. októbora na tom

Slovo k láskavému čitateľovi!

lat.: Praefatio ad lectorem benevolum!, nem.: Vorrede an den geneigten Leser!, mad.:
Előszó a kedves olvasó részére!

[illegible]

Daniël Klančnik, predsednik združenja

Obsah

- Ako sa Juraj Vavro vybral z Kremnice, v okvásokoch otvoreného aleba čo sa stalo na Jakubskom jarmoku v Bytči v r. 1592 (M. Martinický – M. Weinbergerová), s. 1-2
 - Automobilizmi v Kremnici medzi dvoma svetovými vojnami (J. Rybník), s. 4-5
 - Peter Schaidler, jeden z kardinálov kremnického banského práva (M. Čechák), s. 2-4
 - Patrónka Kremnice (O. Štefáček), s. 5-6
 - Kremnické špitály (D. Kianičík), s. 6-8
 - História vďačstva na Bartolovej Lechtúbe, 2. časť (J. Kasierer), s. 8-12
 - Najdrahší minerál z Kremnice (L. Andrášik), s. 12-13
 - Kamenné klenoty v zbierkach kremnického múzea a nové poznatky o interiéri hlavného múzejného budovy (L. Kürthy), s. 13-14
 - Príbeh o tom ako osadenú predbeha obnova - Prírodná kaplinka v Ostrom Grúni (B. Glochová), s. 14-15
 - Zámky v Kremnici v rokoch 1909 (D. Rybníková), s. 16-18
 - Cudzienci v Kremnici z 30. rokov 20. storočia (J. Kianičík), s. 18-19
 - Kráľka (a štrajstapilka) história vzniku benediktskej träte Zvolen - Kremnica - Vrútky (Janka Kollárová - Magdaléna Kamholová), s. 19-20
 - Zachránené aktivity združeného SOB Kremnice (D. Rybníková), s. 21-22
 - Zvyky na Nový rok (D. Kianičík), s. 23-24
 - Zaujímavý kremnický archívár a historik - 100. výročie úmrtia Pavla Kriška a 70 rokov odko smrti M. Matutánka (D. Kianičík), s. 24
- ✪ Nie je to všetko! Rozprávka o literárnej Dúdkovi (M. Andrášiková), papierik zvedu

najskôr prítomných oboznámil s tým, že nie je riadny právny

chcel streliti na Eliáša, a v tom, skríkni: Varuj se Eliáš, zabije

Prezentáciu časopisu
16. 12. 2002
podporili:

Súkromná zmenáreň - Kollárová Aneta

Stavebná firma

Pod'akovania

občianske združenie SOS Kremnica ďakuje

- p. Eme Strakovej zo Zámockého námestia v Kremnici (medzičasom sa odsťahovala do Žiaru nad Hronom) za cenný dar – nástroje zo stolárskej dielne jej predkov, ktoré naše združenie využije pri záchranných a rekonštrukčných prácach

- naše pod'akovanie patrí aj rodine Ing. Emila Považana z Banskej Štiavnice, ktorá darovala do knižnice združenia časť knižnice dôstojného pána veľprépösta Emanuela Schuberta, dlhoročného správcu kremnickej farnosti

- ďakujeme takisto obci Kosorin a jej pani starostke za darovanie súboru historických kamenných a liatinových náhrobných krížov, ktoré využijeme expozične



© obrázok č. 1: k
prípustnosti a autome
© obrázok č. 2: m
prilžitosti bankabé
© obrázok č. 3 (v)
rekonštrukcii tejto
© obrázok č. 4: kre
© obrázok č. 5: ku
foto k článkom o objavovaní pamiatok
© v časopise nájdete i ďalšie zaujímavé články a veľké množstvo čiernobielých fotografií

Ako sa Juraj Wayn, kupec z Kremnice, v okovách ocitol alebo Čo sa stalo na Jakubskom jarmoku v Bytči v roku 1592

V mestečku Bytča sa v 16. storočí konávali štyri jarmoky: na obrátenie sv. Pavla apoštola (21.1.), na Filipa a Jakuba (7.5.), na Jakuba (21.7.) a na svätok Všetkých svätých (1.11.). Neskoré ich bolo viac. Rôznosť záujmov náhľovníkov jarmokov a mierny zmätok na námestí ľudí vyznačoval a zverzoval, tak vtedy ako aj dnes o škiepky nebola náda...

Asi 20. septembra 1592 sa pred súdnym tribunálom v Bytči objavili v okovách dvaja kupci (krádmři) Eliáš Černoch (Černoch) z Trenčína a Juraj Wayn (Wayn) z Kremnice. Eliáš kupčil s hnojivými masťami, liečivami a rôznym drobným tovarom. Juraj Wayn sa pravdepodobne venoval obchodu s textíliami a výrobkami z kože (remeslari). Títo kupci mali v sobotu 25. júla 1592, na sviatok Jakuba apoštola, keď sa v Bytči konal jarmok, zavraždiť Jána Zbehu zo Svätomirky, poddaného a služobníka Jána Šulaga z Budatína. Ten ich nechcel zľapať a uvrhnúť do cely v Bytčianskom zámku.

zákupca žalovanej strany, ale len vyslanec mesta. Zdární, že Juraj Turzo mu oznámil termín súdu len mimuľo neďale, a preto žiadal oddĺženie termínu procesu. Žalobca však namietol, že takého prieťahy nie sú nariadené, pretože žalovaní boli pristihnutí in flagranti, okrem toho Juraj Turzo je kompetentný v tejto veci súdiť, pretože vražda sa stala na jeho majetku a predvolanie na súd sa uskutočnilo už pred týždňom. Tribunál na príklepnú na stranu obhajoby a usnul rozhodnúť čas na prípravu, zároveň zamietol penzieň sporu so stolicu a ďalšie pokračovanie bolo ustanovené na 5. októbra na tom istom mieste.

Ponorte predbežal bývalý poštupán Valentin Marlovský. Žaloba naďalej trvala na svojom. Zároveň obhajoba sa odvolala na krajinské zákony, kde je ustanovené, že obyvci slobodných miest, teda aj miest Trenčína a Kremnice, majú svoje výsady a nepodliehajú sfachitským súdom. Preto žiadal, aby boli žalovaní odoborení z púť. Žaluterecký uprelni, je nimen nešťastný, ale aj šťastiaci, ktorí boli prichytení pri čine in flagranti, môžu uväzniť. A okovy im boli ponechané. Obhajoba obhajovala, že obžalovaní nepršli do mesta spúchať zločin, ale chceli sa len zúčastniť jarmoku a čo sa stalo, urobili len v seľubstane na ochranu svoja a svojho majetku. Jan Zbehu chcel predsa na Eliáša vystrieť a ukrádnúť mu rôzne lisky (farmaca varia). Okrem toho Zbehu na jarmoku bolo viacero kupcov. Žalobca zotrval na pôvodnom obvinení a drážne vyslovil, že o kompetentnosti súdu a merite vie nemieni ďalej diskutovať. Na záver obe strany navzájom spochybnil autentickosť výpovedí svedkov opozičnej strany a vypovedanie sa muselo zopakovať.

A tak v pondelok 12. októbra 1592 Juraj Turzo začal proces s vďazkami. Svedkovia obhajoby vcelku úspešne spochybňali morálny kredit obeť. Kačena Svrtička z Bytče vypravovala, že je jedného časa, kedy som putoval po rieke, pri ústí mňa Jaro Skalka ze Žiliny, až se pripomínal. Opreví sa o stenu usnul, a tento nebolit Zbehu Jaro, bol mu ukradol penize z mešcom. Mikuláš Junoch z Bytče doplnil, že kedy pil na pive u mňa Jaro nebolit, ukradol mi jeden čas söl. Zbehuve zlobojivý akmaloval aj Mikš, syn Votomirky z Bytče, hovoriac, že na tomto jarmoku ukradol bol pás (opazol) jednoma krádmřom.

Podľa súd ďalšieho svedka, ktorý bol zide v Bytči na pive a figu, nebolit Zbehu prišiel sám k figuri a sadli na lavicu strýci seba radnice, a mluví, že zabije jednoma dnu. Po niekoľkých chvíľach vyndem do jarmarka, a vidím, že jít krádmři hýj Zbehu, ale tria. A potom sa mezi šatri hnali, nevidel som, kdo ho uderil, než som videl, že vyskočile zarmaraci sa, mal se ten nebolit do radnice a chel na nich streliť, ktorí ho bili.

Zeman Eliáš Valach z Bieľho bol pri tom, keď se nebolit bol vnuť dve pušky jednu príznu a v druhej čisti bolo a v papieru seť čisti zakrúčené. V tom tene (Eliáš Černoch) ukrutne počul, kedy mu jedna spadla, cinkla. I rekal mu: Ale belte karvy syna, krádmři! Vybravli mu ty pušky dli mu pokľavek Krádmři Kili, sluha Simona Skalka z Banskej Bystrice dodal, že ho remenár Juraj Wayn uderl čakanom. Krádmři nádob potvrdili aj svedkovia obhajoby, Jan Černý sa opýtal krádmři, čo by urobil? Oni mu ukázali dve pušky. A povedal: Toč mi toto bol vzal. Juraj Zhenik to doplnil: kedy bili krádmři toho nebolit Zbehu, keď sa žila rekal tím krádmřom: Nemahibje človeka! V tom ho pustili, a ten nebolit potvrdol sa do radnice.

V ty dny Eliáš nechtel čakan, rekal jelite: Belte karvy syna, chceš na lidi streliť? Ten počal uchvátiť a v tom ho uderil Eliáš. Súd som u žuvie Bieľovej, vypravdal zeman Jaro Valach, v tom prabótel ten Zbehu pošli radnice pridať a čel streliť na Eliáša, a v tom, skrítil: Varaj se Eliáš, zabije



Dobová mapa Bytče a okolia

Prvé vypovedanie sa uskutočnilo v prítomnosti úradníkov slávnej stolice Trenčianskej a významnejších šľachticov z okolitých dedov a panstiev. Jan Žluterecký, právny zástupca žalobcu, ako prvého povoľoval Juraja Zbehu. Jeho syn Ján Zbehu v ten deň bez neho prišiel na jarmok, kde si chcel zadovážiť potrebné predmety a vybrať rôzne silicstvá. Tu ale uviedol jedného z obhajovateľov, ako sa štiepiť s istou ženou, ktorú volali nevresta Martinových. Jeden z kupcov ženu obvinil z krádeže a vytňhol jej z rúk bal s plátom. Zbehu sa lnuč prišiel a po krátkom rozhovore mu obžalovaní zažali nadávku a zbili ho. Zbehu ich vyprav, aby išli s nim k bytčianskemu richtárovi, nech to rozšľú. Keď sa sám od richára k nim vrátil, opäť mu nadávali a povýšenecky nah volali: Ty, sda, chceš predviesť k richárovi? Potom jeden z nich vytňhol kľúč a uderil ním po hlave Jána Zbehu, ktorý na mieste zomrel. Gabriel Hlavěd, deňajší pán mesta Trenčína, napísal prítomným obznanil s tým, že nie je sľadný právny

ne! Prečo išiel nemožom sem videt dobre jako sa hli, nebo zda sa duc dčkanov bolo v ty čas, jako bi hli. Len struče zavrie, je potom znova jako hli, čis kolo mohlo, až na zem pnapadli, teda veľkej vlnitosti a ako videt, ako nemže povedať, že by sa ich niekto málo vyháť preč.

Obhajba v záverečnej reči poukázala na to, že žalobca neokázal svoju žalobu v tom rozsahu, ako bola prednesená, tožž žé išlo o vraždu, a preto žiadu oslobodenie spot obžalby.

Rozsudok zemanškého súdu bol pre obžalovaných priaznivý. Tíli nepopierali, že tožž nebolitka nevedel, než že išiel, in defenationem sui včinit. To dosvedčil jeden žalobca a päť nešťachtov, a preto bol oslobodený od žaloby z vraždy. Pretože zo svedectiev vyplynulo, že nejednom sa on, ale i mesec jini krajany ho hli nebolitka Zheho, nebo povinaj zapliť v prínej výške pokutu za zabíjanie (homagium). Rozsudok mal vstúpiť do platnosti 26. októbra v bytčianskom kostole po zložení prisahy obžalovaným pred súdnym a prisdicem. Tento rozsudok plnil sa pri druhej obžalovanej Jurja Wayna z Kremnici. Zaujímavé je, že neprevládli lena nazývajú nevista Martiničových, ktoré by mala obžalbiť zatiahť hádky. Počas celého procesu je badateľná snaha vymazať sa z kompetencie zemanškého súdu. Opodstatnené mešanos viedlo hlačne potvrdenie 18 dnt sírnych v okoch na Bytčianskom súdu Jurja Thurnu, ktorého sn, zdá sa, rozhodol spravodlivo. Hoci sa žalobca opť s protestom odvolal, ďalšie pokračovanie na stoličnom súde sa nekonalo. Žalovaná strana si zrejme uvedomila, že s podporou súdnej svetkov viedu. Po pripadke a vyplatení pokuty sa kúpi pobrali domov. Spr sa ukončil súdneho súdneho o jeho priebehu na sedni 24. novembra 1952.

Automobilisti v Kremnici medzi dvoma svetovými vojnami

V uliciach Kremnice dnes už nikoho neprekvapí prebáňajúce sa auto. Mnohým stredným množstvom osobákov, pick-upov, dodávok, nákladných ák, ale aj kamiónov, ktoré sa náhlija zo severu na juh alebo opačne cez Turčok. Auto dokonca parkujú aj priamo na námestí a pešia zóna je nazaaj iba symbolická. Skoro každý by rád mal auto alebo motocykel. Niektorí ho prevážajú za nevyhnutnosť, ale sa on, ďalší za bezúve, ale najmä sa aj odporcovia automobilu.

V minulosti Kremnice nebol automobil až taká samozrejmá vec. V tomto članku sa pozrieme stručne na vývoj automobilizmu vo svet. Po tom ako sa vrátime do obdobia konca dvadsiatych rokov 20. storočia a priblížime si veľké problémy kremnických automobilov. Spomenieme si niektorých ľudí, ktorí auto vlastnili. Všímneme si ich zamestnanie a účel, na ktorý auto používali, a taktiež niektoré značky aut.

K vznikajú auto prispelo viacerým vynálezom. Snad najdôležitejší bol vynález pásoy Watta a Stephena, ktorí stáli pri zrode pároveho stroja. Predchodcami ák boli teda párné vozidlá, ktoré sa prebáňali po cestách v Anglicku už v 20. rokoch 19. storočia. Po prvých párných vozidlách sa objavili pokusy vyrábať auta na plynový pohon. Tie sa viedli najmä, pretože sa objavovali problémy s nosením si veľkých záob plynu na vozidle. Automobilizmus sa však začal viac rozvíjať až vďaka dom nemeckým konštruktorm – Benzovi a Daimlerovi. V roku 1885 Daimler skonštruoval prvý svetovotný motor. Hneď potom tento motor namontovali do roku 1886 do trojkolky. Ich prvé vozidlo tiež vyzeralo ák ako koč bez koní, ale napriek tomu na cestách vzbudzovali veľké výkyby. Prvé automobilu však išiel rýchlo vývoj. Najprv sa auto stávalo na kusu, ale neskôr, ako si ich popularita zvyšovala, zaviedol skôrý podnikateľ Henry Ford aj pásový pohon. Bolo to na začiatku 20. storočia keď začal kresťanske vyrábať auto modelu T. Bolo to jednoduché, lacné a spoľahlivé auto. H. Ford si uvedomil, že v jednoduchosti a úspornosti je veľká prednáša sila. Toto vozidlo sa rýchlo stalo najpredávanejším autom. Počet jeho predných kusov prekonal ho až známy

V dvanástych časoch sa v Bytči každoročne konal jarmok na sv. Michala (29.8), ak budete mať náhodou cestu okolo, zastavte sa. Obyvatelia kráľovských a banských miest sa tu od nepamätli teda veľkej vlnitosti a ako videt, ako nemže povedať, že by sa ich niekto málo vyháť preč.

M. Martinič – M. Weinbergerová

How Juraj Wayn from Kremnica was put in chains or what happened at Bytča market in 1952

The author of this article presents us with a very interesting story about a crime, which was committed in 1592 in the market place at Bytča, a small Slovak town near Žilina. Juraj Wayn, a merchant from Kremnica, was charged with the murder of Ján Zheho, peasant. Juraj Wayn's accomplice was another merchant, Eliáš Cernoch from Trenčín. We can read a very exciting examination of the witnesses of the murder Using given by various witnesses, the prosecution attempted to prove that Ján Zheho was beaten by both merchants Wayn and Cernoch and the latter then killing him by a pick. On the other hand, the defense tried to persuade the judge that Juraj Wayn and Eliáš Cernoch committed murder in self-defense, which was confirmed by many witnesses. Many of them said that victim was well known to be violent but not only violent but also a thief. A Another witness confirmed that Zheho was armed and that he was killed by Eliáš Cernoch while attempting to shoot him. Finally, the court handed down a decision of murder committed in self defense. Both merchants were released from jail and to pay a fine for their part in killing.

Volkswagenbeide, teda „chrobík.“ (Bližšie pozri Graham Macbeth, Veľký obrazový atlas automobilu, 1985).



obr. 1

V. Hermely na motocykli

Pontopom čas sa vyprofilovali krajiny s najlepším automobilovým priemyslom. Medzi veľmocmi patrli Francúzsko, Veľká Británia, Nemecko a Spojené štáty. Ale ani Československo medzi dvoma svetovými vojnami nepatrilo medzi outsiderov vo výrobe aut. V Československu jazdilo v roku 1922 iba 9929 automobilov, z toho 4928 osobných, takže na jedno auto pripadalo priemerné 2 750 obyvateľov. Keďže Kremnica mala v tom období 4800 obyvateľov (ďalšie za roku 1921) mali by tu byť teoreticky 2 áta, ale – ako si povieme neskôr – bolo ich tu podstatne viac. Skoro polovica ák v ČR pochádzala z domcej produkcie. Najvýznamnejšie

automobilu boli mladoboleslavské továrne Laurin a Klement, Škodové závody, Kopřivnice a firma Walter. Produkcia aj náklady aut postupne stúpli, o čom svedčí aj to, že v roku 1925 bolo na cestách Československu už 12 580 osobných automobilov (zdroj: Kuba Adolf, Atlas našich automobilů 1914-28, Praha 1986, diel 2.).

Samozrejme že taká ako teraz, ani v prvej polovici 20. storočia nebol auto lacnou záležitosťou. Jeho kúpu si mohol dovoliť ešte užší okruh ľudí ako v súčasnosti. Napríklad cena takého auta ako typ Laurin a Klement 200 z roku 1923 bola 78 000 korún. Auto Praga Alfa z roku 1928 stálo 59 000 korún. Na približenie s dnešnými pomermi si môžeme spomenúť, že vďaka robotník (r.1928) zarobil za mesiac asi 850 korún, inžinier asi 1750 korún. Po prepočítaní nám teda jasne vychádza, že na auto sa muselo radeš dlho šetriť. Preto aj majitelia ák boli zväčša úplne obchodníci, statkári, hradiči, ale nali si medzi nimi aj živnostníci, mestskí funkcionári a štátni zamestnanci.



obr. 2

Pán Rónai s rodinou na aute značky Tatra 57 A Kabrio

Prvý majiteľ vozidla, ktorého si spomenie bol občan Kremnice Karol Kurčák. Povolaím bol občan Juhoslavy. Pre jeho povolanie pravdepodobne bolo nevyhnutné byť mobilný, aby sa mohol pohybovať po firmu území Slovenska a dojednávať obchody. Preto si zabezpečil (ako sa doviedze zo zoznamu ák z roku 1928 utvoreného pre novú registráciu a obnoveniu vodičských preukazov, ktorý sa nachádza v kremnickom archíve) motorové kolo značky Raleigh. Motorové kolo bolo akýmkoľvek predchodcom dnešnej Babetty. Bolo to krížence medzi bicyklom a motorokou. Rýchlosť presunu pomáhala majiteľovi pri obchodovaní a nadväzovaní vzájomných kontaktov. Pán Kurčák nebol v meste jediný s motorovým kolom Raleigh. Tú istú značku vlastnil aj fotograf Valerín Rónai. Aj pre jeho povolanie sa vozidlo určite užilo. Nemusel tak ťažiť na zákazníkovo vo svojom ateliéri, ale chodiť priamo do terénu. Možno si spomenul na príslivce o Mohammedi a hore a uvedomil si, že keď nepíše zákazník k fotografu, dočfí fotograf k zákazníkovi. Ďalší motorár v meste bol lekár Dr. Jaroslav Rojar. Vlastnil motocykel značky Indian. Čiark a používal ho ako osobné, ale aj ako služobné vozidlo.

Obľúbeným autom v Kremnici bol automobil Praga, ktorý sa vyrábval v Československej automobilke Kolben. Keďže bolo Československej výroby, asi bolo aj lacnejšie ako zahraničné áta z Kremnici ho v roku 1928 vlastnili 3 občania. Najpopulárnejším a najrozšírenejším v ČesR bol typ Praga Piccolo (v roku 1929 stálo len 40 000 Kč). Takisto Praga Piccolo spotr vlastnil učieľ Ocar Ivanovich a Dr. Andrej Jánol, mestský taktik. Osobné auto značky Praga Alfa vlastnili mlynár Gustáv Hiller a jediná žena v zozname majiteľov Alžbeta Tanzerová. Táto Praga Alfa bola vtedy majiteľom Alžbetou Tanzerovou. Táto Praga Alfa bola vtedy majiteľom Alžbetou Tanzerovou. Táto Praga Alfa bola vtedy majiteľom Alžbetou Tanzerovou.

v roku 1929. Pre zaujímavosť si môžeme spomenúť, že mala spotrebu 8 litrov benzínu na 100 km a doaboval najviac rýchlosť 80 km/h.

Pri rodine Tanzer sa zjavuje bližšie, pretože podľa ôtnej správy Rozsutca Vykyslavého bola jeho babka z námenej strany. Terézia Tanzerová – prvá majiteľka auta v Kremnici. Na túto „novinu“ ju previedli jej zať Ladislav Petránek, ktorého manželka bola horeposlaná Alžbeta Tanzerová. Petránek prvý svojej svokre predal kónu a kúpil si auto s tým, že je to perspektívne. Konš sa teda predala a kúpila sa auto značky Laurin a Klement. Stalo sa to pravdepodobne začiatkom 20. rokov minulého storočia. Z rozprávania R. Vykyslavého sme sa ešte dozvedeli, že pán Petránek bol veľmi podnikavý a škórný človek. Svedčí o tom aj to, že na spomínanom Laurine a Klemente jazdil prevážne on a vošli prichádzajúci turistov zo železničnej stanice na chaty vo Zvolenskom lede (dnešnej Tolar). Bolo to vynikajúci obchodový zámer, pretože turisti sa na tieto chaty nemali ako dostať a rýchlosť auta určite mohol oceniť. V podstate teda môžeme tvrdiť, že Praga Piccolo v Kremnici prvú taxiškou (obrázok je na druhej strane obálky).

Z aut domovej výroby boli v Kremnici zastúpené aj automobilu značky Tatra, ktoré sa vyrábali v Kopřivnici. Ich vodiči 11 majiteľmi boli učieľ Štefan Rinn a Dr. Edmond Klein. Z dobovej fotografie, ktorá sa nachádza v Múzeu minci a medaili (obr.2) sme zistili ďalšieho vlastníka auta. Bol nim čalínak pán Rónai.

Zo spomínaného zoznamu ák v kremnickom archíve sa nedá určiť, ktorý typ Tatty tieto vodiči vlastnili, ale pravdepodobne to boli niektoré z typov Tatra 12, 17, 30 alebo 31, ktoré sa vyrábali v rokoch 1925-26. Nie všetci motorári dávali prednosť domcim značkám. Napríklad mlynár Ján Pauchly vlastnil Chevrolet, čo bolo aj na tie pomery dosť drábé auto. Zo zahraničných ák ešte spomenieme najkdejší nio Lanciu, ktorú vlastnil zámočník Rudolf Jo-lich.

Posledným motoristom, ktorého si spomenie bol kremnický dotlak, maliar a grafik Viktor Hermely, ktorý sa oddával rýchlej jazde na motorke (obr.2).



obr. 3

Auto značky Praga Piccolo pred Podmanického dielňou

Samozrejme, že keď existovali v Kremnici motoristi, našiel sa priestor aj pre opravovne ák. Aj vtedy sa auto kazi, prípadne ničili pri haváriách. Zdobový fotograf (obr. 3) vidíme, že pri mestských hradičkách konštruje pri Čiernej veži (dnešná autobusová stanica) mal svoj autokarand pre ľudový autobus a príviesky bola predstavená na autolánie

drahu svetovno vojno plan 3. Podmanický. Bol to síce povarilnik kôšar, ale keďže viedol aj mlieč a v ňom šťastí drevených, likovný kremnický. Podmanický sa venoval aj im.

Ako postupoval čas, zvyšovala sa aj produkcia šat. Čím bolo viac, tým bolí lacnejšie a dostupnejšie. Takisto sa zvyšoval aj počet ciest a ľudia sa mohli k svojim cieľom dostať oveľa rýchlejšie. Na druhej strane a približne tú istú dobuľovú ovzdušie a česťu unavovala voľná príroda. Preto v súčasnosti máme aj automobilových nadšencov aj ich tvrdých odporcov. Co sa týka Kremnice, dnes by sme už mohli stať v meste poľtári na nie desiatky ako v roku 1928, ale na stroky, ak nie na tisícky.

Ján Ryk

V tŕni skrytý skvost

O tom, že pamiatkový fond v blízkosti Kremnice má svoj dobový skvost, svedčí aj minuloročný náhodný objav kamených potáčich v priestoroch Slovenska v Zlani nad Hronom (obr. na 2. strane). K záujmu pamiatky dopomohlo čistenie areálu od hurobného porastu a nálevoť pred vyvážaním terénu určeného na zástavbu ďalším priemyselným objektom.

Takmer pri hlavnom vstupe sa vo vysokom kavičku desťročia sračalo pozostávajúca dielo pravdepodobne miestneho kamenára. Boľie mýk vytesané z pŕiatich hliníkových rovinolých blokov poskladaných nad sebou a navzájom v strepe spojených železných prútom, na dotykových plochách vípenom malom. Pilier boľozmý bol ukotvený v základoch zoskupených mienke zabŕnanej v zemi. Pred ich masívny diskovitý základ mienke zabŕnanej v zemi. Pred ich masívny diskovitý základ mienke zabŕnanej v zemi. Pred ich masívny diskovitý základ mienke zabŕnanej v zemi.

Prvého mienke zabŕnanej v zemi. Pred ich masívny diskovitý základ mienke zabŕnanej v zemi. Pred ich masívny diskovitý základ mienke zabŕnanej v zemi. Pred ich masívny diskovitý základ mienke zabŕnanej v zemi.

Keďže bolo nevyhnutné očistiť pamiatku od možného pokladosťavajúcimi prácami v priestoroch prístupného komplexu, Boľie mýk mohli byť vŕtami z ich autentickými

The owners of cars in Kremnica between the First and Second World War

This article gives readers some information about first owner of cars in Kremnica between First and Second World War. The author describes what type of cars were common in this time and what were cars usually used for. We can read that some cars were used for work and others for pleasure. There is also some information about the occupation of the owners and some other stories from those days in Kremnica.

náležovú situáciu a presuness do bercepie. Dnes sa rozložených nachádzajú pri koncoch sv. Vavrinca vo výšľadnej obci Horná Opavica, ktorú sa v súčasnosti snažia vyhlásiť iniciatívy tu pôsobiacich občianskeho združenia, miestom prístelstného slávienia cirkevných svätcov.

Pamiatka, ktorú vznik dokumentuje aj vŕočné (1799) vyvážvanie na celnej ploche pásky a lenovadých materiálov „maľovníkov“ mestov. Je výjamačne krásna ako materiálne svedčenie činnosti miestneho kamenárstva s ŕpôbne rustikalizovaným vkusom, ale aj ako príklad hraničného označenia na prelome 18. a 19. storočia v mieste styku dvoch chotárov – Baranskeho a žanovického.

Barbara Glocková

Gioello nascosto nella bosaglia

L'estate dell'anno scorso è stato casualmente ritrovato nel pressi di Žiar nad Hronom, durante i lavori compiuti nella zona industriale di Stivalovo, un monumento di pietra: una colonna che regge un capitello. Originariamente questa cappellina doveva essere inserita la statua di un Santo protettore, che di solito era oggetto della devozione di

monumenti o di conati del luogo. Il monumento, ritrovato tra una folta bosaglia cresciuta attorno ad esso almeno da una decina d'anni, riporta scolpita nella pietra, nella parte inferiore della colonna, la scritta dell'anno 1799.

Si può ritenere che si tratti dell'opera di un artista, dell'attività di lavorazione della pietra tipica dell'area, che presenta tracce di pittura e di incisione, del punto di vista storico, la delimitazione dei confini esistente nel Settecento tra regioni.

Peter Schaidler, jeden z kodifikátorov kremnického banského práva

Pred 510 rokmi, presnejšie v pondelok po Katarine 26. novembra 1492 z počtu vtedajšieho komorského grófa Petera Schaidlera a banského majstra Mikuláša Czana boli zapísané do mestskej knihy jednotlivé články kremnického banského práva. V r. 1504, 1512 a 1537 sa zmien o banskom práve dopĺňalo mestským právom. Rok 1492 sa stal tak pre Kremnicu významným medzikom charakterizovaným kodifikáciou banského práva.

Rodina Schaidlerovcov patrila k popredným participujúcim rodinám stredovekej Kremnice, príbuzenskú bola úspešne spätá s rodinou Langfeldovcov. Na rozlíšenie príjmy predkova vŕt Petera privrázko Schaidler, vychádzajúce z ich činnosti v kremnických lóžnici dravých kovov (Scheldgaden).

v Kremnici dva banské mlyny a štu. Jeden z kodifikátorov kremnického banského práva Peter Schaidler bol synom Jána Langfeldovcov a Schaidlerovcov sa podošlo udelené práva na lóžnicu a cimerovské udeliť do začiatku 16. storočia. V r. 1496 bol potvrdené ešte manželka Jána Langfeldovcov, Barbore, známej šafárov a jej domov synom Janovi a Ondreji. V r. 1505 z Barbory ich odkúpil Ján Thurzo, po čom ich zdeli syn Kristóf. Barbora Langfeldovcová mala detúru Jána Schaidlera a sestrou komorského grófa Petera Schaidlera. Vo funkcii kremnického komorského grófa ako kráľovského úradníka pôsobil v r. 1486-1492. Výskumy archívnych prameňov v posledných obdobiach ukázali, že P. Schaidler zastával túto funkcii aj v r. 1496, kedy ho vysludil Matias Tengler a po ňom nastúpil Ján Thurzo. Peter Schaidler mal za manželku Katarínu Kytzmajlovú, sestru kremnického richtára a komorského podgrófa Štefana Kytzmajla. Komorský gróf Peter Schaidler zomrel pravdepodobne v r. 1497-1498, v r. 1499 sa v historických prameňoch jeho manželka uvádza ako vdova. Spolu mali 5 synov - Pavla, Petra, Jána, Andreja a Filipa. Syn Ján bol niekoľkokrát členom mestského rady Kremnice, svoje posolstvo časom prešiel do Banskej Bystrice, kde vlastnil dom a v okolí Banskej prevádzky. Ďalší syn Pavol doplnil kremnické banské právo v r. 1504 a 1512 ustanoveniami o nebezpečnej práci, bankoch a súpisoch robotníkov. Syn Peter, v poradí tretí v genealogickí leste Schaidlerovcov, v l. polovici 16. storočia bol richtárom Kremnice a prívie na začal používať príviesku Rosenauer.

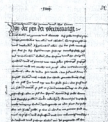
Záber pôsobnosti Petera Schaidlera vo funkcii komorského grófa bol široký. Zastlali sa okúpu domov pre komoru v Banskej Štiavnici, podielal sa na obdovúvaní hradu (zámku) vo Zvolene a hradu v blízkosti Škľaných Teplic. Zastavoval do sporu Banskú Štiavicu a Hodonín, ktorý prešiel do nepokojov a obchvatených vŕstiení Hodonína pred Banskú Štiavicu v rámci jeho Hodonín sa namiestnenie. Nepokojne zohral dôležitú úlohu pri tvorbe kremnického banského práva, smerujúceho k podvŕnaniu banstva vo všeť usporiadania vŕarbov medzi komorou, mestom, ŕadami a bankami.

Peter Schaidler sa ako komorský gróf zaslúžil o spracovanie zmien uznávaného a používaného prameňa- ako vŕbe jedného z prvých prameňov o produkcii zlata, striebra v stredoslovenskej kremnickí oblasti o dejinách mincovne- výkazu hospodárstva kremnickí komory d. 1. augusta 1486 do 31. decembra 1492. Ako komorský gróf Peter Schaidler publikoval A. Berzevici, údel výkazu sa stali podkladom pre vŕpošenie množstiev produkovaného zlata a striebra domom v rámci Uhorska na obšbie 100-125 rokov historiami Báľntom Hónom a Frantiskom Komarov. Neslák analýza výkazu vniesla historikom Oskarem Paulinim domov „nadšadené“ vŕpošných dohadov produkcie zlata a striebra Hónom a Kovšovom. V r. 1486-1492 sa podľa údajov Petera Schaidlera k zŕmene (výkupu) do komory v Kremnici prišlo 7527 hrivien (mariek) zlata (3 027 kg) a 126 233 hrivien striebra (51 516 kg). Ako komorský gróf a kráľovský úradník Peter Schaidler v uvedenom období výkval zisk, tzv. lucrum cameræ (rozdiel medzi stanovenou výkupnou a trhovou cenou) u zlata na 1 hrivnu z 75 zlatých 40, 83 zlatého na 1 hrivnu striebra. Ročne sa v r. 1486-1492 zŕmievalo v Kremnici priemerné 1 254 hrivien (507 kg) zlata, čo je možné považovať za priemernú ročnú produkciu zo stredoslovenskej banskej oblasti. Začiatkom 16. storočia produkcia zlata výrazne poklesla, ročne sa v priemere zŕmievalo 745 hrivien (183 kg).

Patrónka Kremnice

Patrónkou nášlo mesto v sv. Katarína Alexandrijská, v kresťanskej tradicii Východu i Západu minorizované obŕbú, ktorý vŕsk novšia hagiografia vidí nie v historickom, ale mytickom svetle. Svätú Katarínu je dôležité ju pomenovať celým menom, pretože kresťanské kalendáre pomáhajú aj

Podľa údajov výkazu Petera Schaidlera v kremnickí mincovni v r. 1486-1492 doktor nad rabom strieborných mienk vykonával 4 Fudis, na ich výrobu sa zŕstnorovalo 10-12 prackov. Minciari dŕbného striebornej mienke od 1 hrivny (cca 5 kg) pagamentu – mincovne kŕm dostávalo hodnotu 1/12 z nej, čo v prepočte predstavovalo 20 grólov. Minciari zŕali mienke – dukátov kaŕky roč dostávali od komorského grófa príspevy na ošatenie. Za obšbie 1486-1492 vykvali Peter Schaidler toľakí kumery cez 122 tisíce zlatých. Zo zisku hradiť oŕavy komorských budov, podŕpy chudobných a čo je zaujímavé, príspevy na Bratislavu minciarov.



Kremnické banské právo z roku 1492 (Kremnická mestská kniha, kremnickí archív)

Osobou Petera Schaidlera a brátra Matjeja Tenglera sa ukončila na úrtých čas pôsobnosť komorských grófov ako kráľovských úradníkov. Po nich na vŕbe tvorivostu komoru dostali do preŕnmu Thurzovci aspoň finančne a obchodne s Fuggerovcami z Augsburgu. Nastúpom Jána Thurza za kremnického komorského grófa v r. 1498 zlatá nová etapa hospodárskeho života Kremnice, ktorý kráľ predŕm svoj prívie a činnosťu obšvil v nemalej miere aj Peter Schaidler.

Mikuláš Čelko

Peter Schaidler, einer von denen, der das Kremnitzer Bergrecht kodifizierte

Im Jahre 1492 wurde auf Anregung des Kammergrafen Peter Schaidler und des Bergmeisters Nikolaus Can das Kremnitzer Bergrecht in Städtisches eingeordnet. Das Stadtrecht wurde später ein weiteres Arktit erwehrt. Peter Schaidler war Sohn von Johann Schaidler (Langsfelder), der Bestzer des Kremnitzer Edelmetallscheidewerks. Peter Schaidler war Kammergraf (der Vertreter des Königs) in Kremnitz in den Jahren 1486 – 1492 und 1496. Er erwarb eine sehr wertvolle Stellung als Kammerherr der Kremnitzer Kammer. Danach wissen wir, daß in Kremnitz jährlich im Durchschnitt 308 kg des abgebauten Goldes gewaschen wurden. Peter Schaidler starb im Jahre 1497 oder 1498.

plnťdŕ rozlízných kŕatŕov je zavŕštený aj zámočský kostol, čo je z cirkevného hľadiska zmen nepodliehajúci záŕm.

V cirkevných dejinách mesta Kremnicie od M. Mutňanského v tejto súvislosti niekoľko dôležitých dejov. Zámočský kostol dokumenty z 1488, prípadne z 1491 bol upravený i začlenením

pôvodnej kaplnky sv. Kataríny Alexandrijskej, ktorú r. 1485 obdvorá meliteľ Augustin Langsfelder testamentárnou fondáciou. V ňom prevládajúcej reformácie sa ujal označenie „Och Kierche“, teda Horný Kostol. Dvadsaťdesiatého septembra r. 1705 ho silnovečne konštruoval belohradský biskup a ostrávkoský kanonik Lukáš Jan et sv. Kataríny Alexandrijskej, panny a mučeníčky. Kostol sa stal po r. 1880 (po asanácii kostola Blahoslavennej Panny Márie) farským kostolom.

Patroka mesta je spodobená už na najstaršej pečať mesta z r.13. Jula 1331 ako kľúčaca s korunou na hlave. Tu treba spomeniť, že Matúškoviemu tvrdeniu opomíe T. Lamol považujúci kľúčaca postavu za privilegátora Kremnice – ukorského panovníka Karola Róberta z Anjou. Najnovšie je toto problematiku vyjadriť zmienky hradu p. J. Novák, ktorý Lamolove argumenty odmieta. Na Čalici, tzv. tajnej pečati, kremnických mešťanov z r. 1440 je svätica zachytená ako stojaca na podstavci, s korunou a gloriolou, v pravici zbraň obnaužená (čo Matúškovi interpretuje ako „vojenský ráz mesta“), v ľavej ruke drží celý koleso. Na neskoršej pečati z r. 1567 už sv. Katarína nie je (zrejme následkom protestantizmu), navrátila sa pečať r. 1699, kde je opäť spodobená s korunou, mečom, faviou zvieria hlú, polkoleso je umiestnené za ňou. Neskoršie pečate na patronku nie nezmenili až do r. 1880, keď nahradzo za meč obdávila palmový ratolest, ako symbol víťazstva mučeníčky. So je ale v heraldickom ňazne nepripustná svojvoľnosť. Počať z r. 1905 patronku opäť vynescha, takže ako filitonská s pôvodnými atribútmi sa na pečat mesta vrátila až r. 1919 v nových štátnoprávnych pomeroch.



Papierová robná známka mesta Kremnice so sv. Katarínou, 19. storočie, fond NBS-MMM

Patrovnosť sv. Kataríny nad Kremnicou ohlasuje T. Lamol v knihe „História mesta Kremnice 1328, predvedenie na Vylehrade za de Kremnice dostalo v niektorých dňoch blízko sv. Kataríny alebo bo práve det sv. Kataríny – 25. november 1328 – čím by bolo možno vysvetliť – aj keď pravme o tom celkom málo – prečo sa neskor sv. Katarína stala patronkou mesta...“ (Vnrik a počiatky mesta Kremnice, s. 41-42).

Na pôde zátko mesta je sv. Katarína Alexandrijská spodobená mnohoznačným spôsobom. Nájdeme ju na hlavnom neogotickom oltári zámockého kostola z r. 1880 od majstra S. T. Křáči tu pred Madonou, v ľavej ruke s palmovou ratolestou, piň hodnotí archy umiata – slávnosť koleso, meč. Na pravej strane tabuľi je výjav s anjeli odháňajúcimi toho svätice na horu Sinaj. Na pravej dolnej tabuľi je zobrazené zasvätenie panny-mučenice ako „nevesty Křáčiho“. Ďalej nachádzame patronku na historických mestských zástavbách. Na zástavbe z r. 1747 spí zobrazba korymou na hradnom opevnení, v prvej stĺpke meč, v ľavej dráži zrniny hlú s mestským znakom, vpravo za ňou vidieť polkoleso. Zlávata mestský revolučný gady (kubolčovcov) z r. 1848-1849 zachytila sväticu s mečom a s ratolestou. Spomením môžeme aj fragment stredovekej kálicie v zberkách MMM, kde je prostovlasá, opierajúca sa

pravou o polkoleso. Mestským Kremnicčanom je určite známa tiež de olemajňa G. Angyala vytvorenej pre radu štátu mesta. V ňi podaný spí svätica s tasceným mečom v pravej, faviou drží hlú s mestským znakom, za ňou polkoleso. Správi Katarína Alexandrijská, ktorú bola inak aj vobnom patronkou cisára a českého kráľa Karola IV. a tiež dynastického ochrankyho Arpádovcov, odvážajúci svoj pôvod aj od nej, bola zvlášť obľúbená vo výtvom umení, kde je jej častý charakteristickým znakom je kniha poukážajúca na jej úctnosť.



Stredoveká kálica z kremnického Mestského hradu, fond NBS-Múzea míne a medallí v Kremnici

Historicitu sv. Kataríny Alexandrijskej je viac ako spomá. Briský historik D. H. Farmer v Oxfordskom lexikone svätíc (Bratislava 1996) tvrdí, že ide o mytickú postavu, ktorú narokceľanú tradíciu neslúžia vytvoriť ani hagiografy. Zdáť sa jej kulta treba hľadať v 9. storočí na Sinaji v kľúčovej neslúžia. Podľa východnej tradície žila sv. Katarína Alexandrijská v 4. storočí, pochádzala zo vznešného rodu a bola horlivou kresťankou. Odmiatla cisárskv mňahoslú pónku s rovdánie. Je je svetová Křitka s obdávajím bránila kresťanstvo pred kolgám pohanských filozofov a u cisára Maxentia protestovala proti prenasledovaniu kresťanov. Za toto včebko bola odôdnená na smrť. Maja ja lánať v povestnom ozdobnom koleso, to jej však neublížilo, napok, po zásluú blesku bolo rozbité a zranilo okolitých zvedcov. Napokon ja kľuč. Kaľ tejto svätice nadobudlo masívneho šírenia pod vplyvom křesťanských výprav a vplyvom masívneho hagiografického diela LEGENDA AUREA (Zlatá legenda) je povakovaná za ochrankyho umierajúceho a obronokú za hrádokov pri Boleh tréne, za patronku diev, filozofov (opla so sv. Justínom), študentov (tu spola so sv. Tomášom Akvinským) a ošetrovateľov (z odňatej hlavy jej vytýkala krv a mlieko), ale i rímsenokov toho májo do činnosť s kolesom (mlynsí, kolári). Najčítnejší ja uctievajú – okrem spomínaného jáninského centra – na Cypre, vo francúzskom v Benediktách.

Zmienky historika uvádzajú zató niekoľko iných, historicky doložitelných svätíc toho me: a

- Katarína Janovská (rod. Menom Gaudonius, 1447-1510), vdova, kanonizovaná v r. 1. pol. 18. storočia, znázor. „Traktát o oštie“ a „Dialogu“ medzi dušou a telom.

- Katarína Sienská (rod. Menom Benincasa, 1337/1347-1380) panu, dominikánka, kanonizovaná r. 1461, autorka „Dialogov“ a „Listov“, vplyvnú duchovnú osobnosť polnubného 14. storočia (carolický mor, svigorské nájsie polnubného 14. storočia (carolický mor, svigorské nájsie pľepšov, spory o pľepský stolec), sviatok má 15. septembra.

- Katarína Švédská (rod. Menom Gaudonius, 1331-1381) kanonizovaná r. 1484, dcera sv. Brigity Švédsky, opáka kláštora vo Vadstene, zakladateľka rádu sv. Brigity, sviatok má 24. marca.

- Katarína Ricci (1522-1590) kanonizovaná r. 1747, dominikánka – opáka, pochádzajúca z Florencie, zimu stigmiata a extatickým stavmi, sviatok má 13. marca.

Menej legendárky nájsie na sv. Katarína Alexandrijskej vyjadruje česká historička Bajerová. V knihe Tisín jme v kalendári (nakl. Šule a spol. 1992) uvádza, že Diokleťanov spolicusie pre východnú časť Rímskej ríše Valerius Maximinus Daia mal s Katarínou diskusiu o smutných boloch, ktoré ale deva pobohoto vyvracala ciciacimi veľkých grckých a rímskych učencov. Pretože jej nedokázal odpovieť, povolal si na pomoc párdies filozofa a vopred ich varoval, že ide „o nejakého nového Platóna“. Keďže ani v i díspute podľahli, ba niekedy sa potom aj bledli zamilovali o kresťanstvo, dal Katarínu odviesť o sväzník. Po týždni ja pred neo opäť priviedla, bola však celkom svieža a nezmenená. Polemika pokračovala, ale opäť ťahal za kratší koniec a tak ju odoslali na treť smrti zliminam na ozobnom kole, čo mala, podľa autorky, mŕť. Jej sv. Katarína Ricci a Kečľa s kolesom to nevyslú má 26. novembra 307 stá. Po smrti preniesli anjeli jej telo na horu Sinaj a pochovali ho blízko Mojžišovej vrcholu, kde stojí na jej počesť kostolík.

Hoci je dnes meno Kataríny trochu na úpade, stále je dost časté. V minulých storočiach sa ale bývala jedným z najčastejších a najznámejších ženských mien, o čom svedčí aj povestné zastúpenie v útvaroch ľudovej slovesnosti (rozprávky, pohádky, piesne, riekanky). M. Majtán a M. Považaj v knihe

Meno pre náše deti (Bratislava, 1983) odovkujú Katarína z grckého kátharosa – čisť, mŕvny, akatérna – vtedy štítali. Záverom dodávajú, že v 60-tych rokoch prešli cisársky kalendár svätíc katolíckej křitky revíziou, pričom sa medzi vystupujúci ocitla aj Katarína Alexandrijská. Pokiaľ byva v linaj, kde je k tomu dôvod – ako v prípade zámockého kátharosa – našiel príklad, ide o kta k ušdici, čo nie je s predmetným dokumentom v rozpore. U pravoslávnych kresťanov je našiel rádnou sväticou.

Otto Štrouflek

La Santa protettrice di Kremnica

La Santa protettrice di Kremnica è Caterina di Alessandria, alla quale è dedicata la chiesa parrocchiale del Castello.

In occasione della ricostruzione del complesso fortificato e dell'ampliamento della chiesa (avvenuti nel XV secolo d.C.), fu compresa all'interno di quest'ultima una cappella dedicata alla Santa.

Gli stemmi della città, diversi nel corso dei secoli, hanno tuttavia sempre rappresentato Santa Caterina. Fino alla stemma attuale che la raffigura accanto alla mezza ruota (che ricorda il suo martirio), mentre regge nelle mani una spada. La scella della Santa come patrona della città, secondo la tesi sostenuta dall'archivista Lamot, sarebbe conclusa con i privilegi cittadini concessi a Kremnica da Carlo d'Angiò.

Sempre secondo il Lamot, l'edino che conferiva tali privilegi, intitolati dalla Corte il 17 novembre 1328, sarebbe giunto in città proprio il 25 novembre dello stesso anno, giorno della ricorrenza di Santa Caterina.

Kremnické špitály

Je všeobecne známym faktom, že predchodcom súčasnej kremnickej nemocnice bol starobýly stredoveký špitál. Ešte aj dnes hovorme o kostole sv. Alžbety ako o špitálskom kostole a historickému nemožnému budovu na Dolnej ulici oznažujeme ako špitál. Jeho zakladateľom bol už v roku 1382 kremnický banský ťažiar, mešťan a napokon aj kresťanský gróf Ladislav Otakar. Uvedený kresťanský domov hospitalita ležal v tem faze na južnom okraji mesta. Pôvodne bol zasvätený Panny Márie, neskor sv. Křitú. Určený bol chudobným a slabým (pauperes Christi) Kremnicčanom, teda najmä zotrasťm a chorým baníkmi. Medzi rokmi 1382 – 1393 pri ňom vznikol špitálsky kostol sv. Alžbety. Špitál sítnu dostal aj niekoľko bohatí kremnickí mešťania. Významne ho podporli aj křáľ Ladovít I. - syn zakladateľa mesta Karola Róberta z Anjou, ktorú mu v roku 1382 daroval neďaleká osada Veterník so všetkými jej úžitkami. Príjmy špitálu spracovával výbore tréne, a rados mesta určený prokurátor, teda nie křesťanský lomanský gróf alebo mešťan. Ten dostával za odplátné bobolžstvo v kostole ročne 50 zlných. Peniaze, ktoré neboli použité na zabezpečenie potrieb chudobných, boli určené na údržbu a opravu špitálskeho budovy a kostola ako i na rôzne zbožné ciele. Ročný príjem špitálu bol spolicu približne 355 zlných, čo znamená, že v ňom žilo asi 40 až 50 ľudí. Viaceré údaje o tomto najstaršom kremnickom špitáli a o jeho fungovaní od 15. až do 19. storočia obsahujú Cirkvné dejiny Kremnice v roku 1932 od historika Michala Matušíka (ich nájsie je uložená v kremnickom archíve). Špitálskymi kázateľmi byvali z kremnických aj frštánkmi. V tretine 18. storočia bol takýto - slovenským - kázateľom páter Florián.

17. januára roku 1730 sa mu na česte na hody do Bartolého Lebochy pripínilo 18. storočie, znázor. „Traktát o oštie“ a „Dialogu“ medzi dušou a telom. V roku 1730 sa Kremnickým špitálom, ktoré však narobila už rozmah aj medzi jeho odsadovcom. Spomenuť mátra na vzeš plnom meču medzi Horou a Dolnou Vysou napadol máľat poľský mňiar Jan, ktorú ho nem vyslú hlava z rúk: „Ty mŕdie, zemeš Tebe hlavu hlúf, prečo neslúmaš pred mŕu kľobák?“

Nie je presne jasná, ako pohľady ho viedli k takému činu, no kremnický richár ho dal uviesť o vŕadú do okov. Opísaný špitál na Dolnej ulici bol zrekonštruovaný v roku 1827, kedy v ňom bola nanovo založená nemocnica. V apríli toho roku usporiadal kremnický farár Jan Průmy na tento účel cirkevnú snárodnú schôdzu v obchode Kremnického grófa Ladislava z Hronova. Vyberalo sa zo 40 zlných, ktoré kremnická mestská rada odovzdala správcovi nemocnice Alejozovi Ludvígovi.



Plán budovy špitálu sv. Juleza postavené v roku 1990 (kremnický archív)

Okrem prvého uvedeného špitálu sa v Kremnici počas stredoveku ešte spomínajú ešte dve ďalšie nemožné špitály. Prvú bol tzv. dom Augustína (po latinšom Domo anianorum). Podľa testamentu mešťana Augustína Langsfeldera z roku 1485 mal každý z jeho chudobných obyvateľov dostávať pravidelne v neslú po celý rok 1/4 hľby viny (hotla = 0,708 l). V roku 1543 sa tento chudobine oznažuje v nemčine ako Seelenhaus

Pre-Anny. V júli a decembri uvedeného roku mesto Kremnica vyplnilo príslušného kňaza za jeho dvojitelného sluhu v tomto spítaní dvakrát po 33 dňoch. V 18. storočí viedla do mesta zveľadenie Augustin Langfelder aj so svojimi nasledovníkmi, ktorí obývali tzv. domy mramorovcov (*Domus lapidum*). Na týchto chodoch sa v minulosti hľadalo so strachom, ale aj s úctou, pretože i Kristus sa fúda spochybnil tuším ako mramoromcov. Zadržavanie spítaním malo svoj účel, ale aj sociálny rozmer. Človek plný na finančnú, svoj záujem bol pre neho dôležitý aj odtiaľ vnútri spítania. Akými opatreniami za majetkové vlastníctvo boli i odkazy pre cirkev a sejmajetníky. Kremnica má i osobitný hľadiskový záznam, ktorý v roku 1710, keď sa v meste rozšíril mor, zveľadenie spítaním bolo v meste rozšírené mor. V roku 1898 uvidel, že v spomenuťom roku sa pôvodne mala zriadit nová nemocnica pri Tajchu v Kremnici, ale pre veľkú vzdialenosť a nedostatok prostriedkov odmietali na lazaret pre nakaľných morom jeden dostatočne veľký dom pod Renshkom.

Súlym kremnickým spítaním bol popri spomenuťom najstaršom spítaní ležiškom na Dolnej ulici aj spítal sv. Jozefa. O jeho existencii viede dnes iba milióny, napriek tomu, že fungoval v meste od 17. až do 20. storočia. Založil ho ostrihomský arcibiskup Juraj Selekčák, ktorý v roku 1685 testamentárne odkázal na jeho zriadenie úžitky zo svojich majetkov v Turčianskych Zmlatciach a Slovenskom Pravne. Listinné uvedenie potvrdil v roku 1687 kardinál Leopold Kollátský. Príkladná listina bola uložená v kremnického farsa, ktorá bol správcou uvedených príjmov i samotného spítania (latinsky *hospitale* alebo *xenodochium*) – výplach chudobným získané sluhov (*elemosyna*) a staral sa o ich. Musel každoročne predkladať príslušnému biskupovi. Do roku 1776 odovzdával vyúčtovanie ostrihomskému arcibiskupovi, potom na novozriadenom biskupskom úrade v Banskej Bystrici. V rokoch 1696 až 1780 patrili spomenuť architektúry úžitky za Tople a Pravna turčianskej sfácie, ktorí zasa vyplývali kremnickému spítaniu pomocou v hotovosti. Okrem toho mal nemocnica dostávať ročne 5% úrok, oslobodená bola mestskou radou i od všetkých bremien a daní. Patril jej i úžitky z výpáru, mliekarskeho trhu, obilného miesta, polí a lúk v Turčianskych Zmlatciach. Peniaze zo ziskov sa okrem nakojňovania priech chudobných používali na opravy samotného spítania ako aj kaplnky v Turčianskych Zmlatciach. V uvedenej kaplnke bola každé týždeň slávnosť jedna omša za zakladateľa spítania, farsu zo Svätého Michala pri Teplicach dovoľoval za to 16 zlatých.

Spítal zavŕšil sv. Jozefovi v roku 1721 kremnický fars Ján Jozef Beitel, ktorý dal náhodou do nemocnice namalovať farebnú maľbu sv. Jozefa s nápisom: „Spítal sv. Jozefa založený ostrihomským arcibiskupom Jurajom Selekčákom a prešľadený (arcibiskupom) Jurajom Selekčákom, dal zriadiť Ján Jozef Beitel, farsa kremnického farnosti v roku 1721“. Podľa História kremnického františkánskeho kláštora z roku 1742 (kronika je uložená na fare v Kremnici) bolo v nemocnici umiestnených 12 chudobných oboch pohlaví. Boli to i dobrovoľníci, ktorí si mohli schovať vo vchodoch alebo kvôli nejakému nešťastiu. Jednospoločenská murovaná budova spítania so zaklenutými miestnosťami ležala neďaleko Dolnej mestské brávy. Kúpna bola za 1000 zlatých ostrihomským arcibiskupom Selekčákmi 13. júna roku 1691 od Zuzany rodiny Schmiedgöwler, vdovy po Antonii Feyerleym. Peniaze pochádzali z vydráždeného domu v Hornej ulici, tzv. *Steinhaus*. K spítaniu patrili aj priestraný dvor s ohradou, vinosa pivnička a veľkú záhradu. Kúpil ho takisto uvedený arcibiskup za 100 zlatých. Nešlo o malé častú. Dokedyž v 19. storočí, keď kresťanskí mŕtvi boli usiaty zariadiť v tem období domne približne 20 gráciarov (1 zlatý sa rovnal 60 gráciarov) a krava stála 6 – 10 zlatých. Počet chudobných nemocnice býval v tom-ktorom období rôzny.

Zo Schématismu banskobystrickej diecezy z roku 1876 sa doviedze, že spomenuť strážovaniu existovalo v spítaní sv. Jozefa od jeho založenia. Od roku 1805 sa začali strážovníci poskytnúť peniaze v hotovosti, za tie si sami mali zabezpečiť potrebné potraviny. Správa spítania sv. Jozefa bývala vtedy v rúčkach kremnických hlavných fariarov. Ti sa však nie vždy mohli vyhnúť vonšom, iba vykonávaní svojich administratívnych a kázalských povinností. Svedčí o tom nasledujúca kauza. Vo februári roku 1784 podal farsa a protop Ján Čovský na kremnické mestské radu sťažnosť na mŕtvičného tovarisa Samuela Faschinga. Ten „prepať“ Annu Katarínu Šárčákovu, prícom podľa jeho vlastných slov naháňal škálu okolo stála s mŕtvičným od nováčik. Uratli však aj samotného prepáť. Námazli totiž, že prepáťova k spomenuť žene istú náklonnosť. Fasching bol zato odsúdený na i-dňový žalár o chlebe a vode, farsa Čovskýmu musel odpoväť a výpisy sa mu malo stíhať v každého zlatého 15 gráciarov, a to až po celkový obnos 30 zlatých.

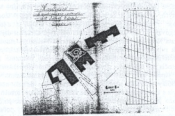
V roku 1900 bola pre spítal sv. Jozefa zaoberaný nová budova (obrázok).



St. Jozef nemocnica – Rtd. Jozef Beitel.

Dobová pohľadnica so spítaním sv. Jozefa (kremnické múzeum)

Jej výstavbu mal na starosti správa spítania farsa a opát Imrich Belhágy. Kvôli novostavbe boli zbierané dva staršie domy č. 94 a 95, prícom spítal bol postavený na pozemkovskej parcele z dôvodu uvedeného objektu. Mestská stavebná komisia povolila stavbu za predpokladu, že pri bŕaniach prŕach nedobu pokúdené okolie domu, že sa pri výstavbe zachová vzniknu požiaru, že nová jednoposchodová budova bude postavená z kvalitného materiálu, že všetky miestnosti budú zaklenuté, budú schválené stavebné plány a že dozor na stavbu bude aj mestský inžinier. Budovu spítania naprojektoval banskobystrický staviteľ Eduard Čerey. Keďže býval v inom meste a cesta do Kremnice si vyžadovala isté finančné náklady, bolo mu povolené, aby mal na miesto svojich odborných záležitostí. Zaujímavé je, že podľa pôvodných plánov mala nemocnica stáť ďalej vďaka a pred ňou smerom do ulice mal byť vybudovaný park (obrázok).



Plán – pôdorys spítania sv. Jozefa (uprostred s parkom) z roku 1900 (kremnický archív)

Za medzivojny Československej republiky bola budova spítania sv. Jozefa vyvolána ako spoločenská budova, ktorá by napríklad i Katolícky tovariský spolek. Dnes patrí budova mestu, je v jeho súvaze Mestské kultúrne stredisko a spoločenská sieň. Opísaný objekt slúžiaci pôvodne spítaniu sv. Jozefa patrí k ceným a zaujímavým typom kremnických historických architektúr.

Daniel Kizáňka

Die Spital in Kremnitz

Das älteste Kremnitzer Spital ist das Spital des Heiligen Kreuzes, daß in der Unteren StraÙe liegt. Es wurde vom Bürger und Bergmann Johannes Crucer im Jahre 1328 begründet. Im

História veľčárstva na Bartošovej Lehôtky (2. časť)

Nasledujúci príspevok je druhou záverečnou časťou zaujímavých smytelích dejín veľčárstva na Bartošovej Lehôtky (prvá časť v predchádzajúcom čísle Kremnického ramaja), ktorých autorom je Jánus Katšer. Príspevok je napísaný autentickým jazykom, preto redakcia náho časť napísal z jazykov do textu nezahŕňala.

Martin Katšer, ml. kronika Kašierovcov sa začala uskutočňovať po roku 1939, keď sa kúpil od rodu. Veľké domy a pobostomstvom a obchodom na potraviny. Vznikli priestorové podniky na veľčárstve. Rodina Kašierovcov vtedy tvorili – otec Jozef Katšer s manželkou Rozáliou, syn Jozef a Jánus slobodní, Martin ženatý s manželkou. Veľčiar začal Martin už za prvého Slovenského štátu do troch rokov, čo bolo vstupným obomamovaním sa o životé vied. Pre zlepšenie a udržanie vied postavil si veľčársky priestrek z dreva, ktorý bol umiestnený v dolnej záhrade pri stene terajšej dielne s ležákovým výbehom na juh. Veľčiar začal v úľoch typu B, plodiská uspletené, modálny nie. Po skončení druhej svetovej vojny dokúpil viedy od tamojšieho lekára Karola Holého, ktorý sa ošetroval do Nové Bane. Boli to tie úľochy, kde sa úľoch boli pozoboznáti tie, že ich vyžiadť tvoril jeden úľoch ako keceli so sedlovou strechou s výšlou vetvou zakončenou krížikom. Vnútorné usporiadanie bolo pre typ úľoch „A“, rámková miera 40 x 25 cm. Druhá úľoch a nápisom „B“, rámková miera 40 x 25 cm. Strechu, vnútro uspletené, viedlo sa bol tieť úľoch. Z vonkajšej strany bol farebné narezty tak, aby okná a dvere boli farebné rozlíšenie. Dvere slúžili ako ležáky.

V našom dome dočasne mal stolařku dielne Michal Mihál, ktorému Martin dal životný deň úľoch typu B, plodiská uspletené, modálny bez uspletenia. Nové úľochy dal mnohým rozširovať veľčárstvá, ale aj ymeniť staré pokúdené úľochy. Veľčársky rozširoval aj na odlomčania, zakrmoval sirupom cez balonové fľaše na plechové krkmi. Pre zvedavosť použil aj si tie úľochy zadykovať, ktoré kúpil od J. J. Kozdela. Rámiky do všetkých úľochov dával v rohu sú. Medzi úľochy na drôty rámkov priavoval typým kolieskom, ale aj slaboprdom. Voľným dľa spracovával do Kremnice Jánus Pauchlíma. Mŕtvi neprestal ani nezaošávať. Na kožuňku nechodil. Prvi výjavy veľčiarov posúdil aj na plechový sirák. Med predváľ v drešnom, predtým dával do žeru. Na začiatku veľčárstva hneď nemal medomet, nevied od koho si vypožičoval. Nevied, v ktorom roku ošák medomet poriešil tak, že so sudom Ignacem Urblichom obdržali spoločný medomet v hodnote 500 Kčs. Medomet spoločne uživali až do skončenia veľčárstva p. Urblichu, bolo to asi do roku 1965. Potom polovinu dielne medometu 250 korún vypláti p. Urblichovi a medomet odvtedy patril už komu aj do p. Dnes. Podľa podmienky pri zakrmovali vied na zimu do sirupu pridával i ľadové fanašpeli proti nozom. Po ukončení veľčárstva po rodoch prešli si viedy z dolnej záhrady pod strechu nad obytnú časť domu, kde býval. Po celú dobu veľčárstva sa mu v prevádzkovom viedl dával aj dobre aj

15. Jahrhundert wurden noch das Seelenhaus (Domus animarum) und das Leprahaus (Domus leprosorium) in der Stadt erwäht. Im Jahre 1710 wurde in Kremnitz das Pestlazareth errichtet. Das Spital des Heiligen Joes befand sich beim unteren Stadtor und wurde im Jahre 1685 vom Erzbischof von Ostrihom (Erzsturg) Georg Selektski gegündet. Ihm gehören auch die Einlieger von den erblichkeitsfähen in Turčianske Teplice und Slovenské Pravno. Das Spitalgebäude wurde für einstufigen Gulden von Susanne geborene Schmiedgöwler gekauft. Bei dem Gebäude war auch ein großer Garten, ein Hof und ein Keller. Im Jahre 1900 wurde das neue Gebäude für das Krankenhaus (heute das Stadtkrankenhaus) durch den Baumeister Eduard Čerey aus Banská Bystrica (Nussch) erbaut.

zle. Keď prichádzal do staroby, do detského veku, preživil sa mu choroby a tým upadal stia. Aj na veľký prílech choroby, klestik, vŕpenie plodu. Včely už nevládali opatrovať, pomaly upadli, napokon zlyhali vied i so zlyhým dŕavom Karolovi Mikovi v roku 1966 nemel.



plodisko (spodná časť úľochy) pokrytý mrežkou, aby sa mŕtka neprenesla do dielne (horná časť úľochy)

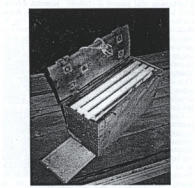
Jánus Katšer, pokračovateľom veľčárstva po bratovi Martinovi Katšerovi som aj brat Martin ma si v roku 1960-1962 odovoli, aby som sa stal veľčiarom, pŕnkol mi jednu až dve rodiny vied úľoch a potom po čase aj nejaký roj a nato aj nejaké úľoch pre zlatých veľčiarov. Čistočne som bol už obomamovaný s chovom vied, keďže sme bývali s bratom na jednom dvore a pri jeho práach ošák vied som mu pomáhal. Začal som teda veľčiar v úľoch typu B s odinmatým medometom. Po úľoch rukou zdieľal som dva dielce zadykovať, nie nevied od koho. Zadykovať sa mi nepŕšili prŕt, že cez zimu nad plodiskom medomet bol prŕzný, včely v plodisku mali dŕv vŕlko, i keď plodisko zvrchu bolo utŕpné plodou. Aj rámková miera bola iná ako u typu B. Nechcel som mať dve rámkové úľochy, ale jednu 4,5 cm, vied som mal dŕv vŕlko. Po učení som ich vyráďal i syn Julo ich zlativiedlo, lebo v tom čase nemal priestorec zavŕadziť. Dnes sa na nizi mŕti, býla sme napr pre priestor pre ich okrasu. Na začiatku veľčárstva nemal

[illegible][illegible]

kočkovar v roku 1989. Tak 10. - 12. 5. 1989 som išiel ošvieť na Matkač s Julom alebo s Mirom, ak kvetové struky má. Na základke toho sme stanovili odhod na agit. Toto záisadu so dozdriavali vždy, keď som išiel na kočkovu. Doba kočkova bola od 9. 6. 1989, med vytáča Jul, Miro a ja. Vytáčilo sa 5 kmvri 175 kg., med hneď som odovzdal do zberu v Hostianskych Moravciach. Doma sa vytáčilo 12 kmvri, 245 kg sa dalo do zberu a 175 kg sa predalo v dňobrom. Prispievak na zazimovanie včiel sa dostal 347 korún. Miro moravciar na kočkovaní na sečenie mlieka. V zisrednom dome na Matkači u Hrabovských bol zistený veľci mro. tak v tembrei 1989 podľa veterinárneho nariadenia sa všetky spálili, mám z toho fotografu.

Pri rok 1990 – daný na Mačláňskych úzavír. Presto smasť iŕ v. 1990 kočovať do Homých Semerovic ok. Levice, kúla Moziar, dva kočovníci 18. 5. - 27. 5. 1990, vytiahli Mira, Juľa a J. Pri zle počase sa kočovanie skrátkilo. 26.5.1990 som išiel domov pre Mira a Juľa, doviezli sme ich konvami s medom, solou, nezvisťou, v krovatinách priestore pod gaštanom blízko väsi sme vytobili 5,5 konvy-190 kg medu. 5 konvi 175 kg som hneď odovzdal do zberu v Honiatných Moravciach. 18. 5. 1990 po zotmení vyšiel na kočovník na stanovišti do rina som zdieľal vesobom autá. Príkrytý dežok, bola mi zima, do rina bol mraz. Všetky konvy boli plné medu, vyložil som malého dvoja. Na druhý deň som išiel na kočovník, mal dva deti, jeden kočovník sa ľaden veľký medový dokozdo do dáva, nedal sa zabrať, bol tam tri dni. Doma som vytobil 4 konvy-140 kg, 124 kg sa vedelo v drubnom.

V roku 1991 sa kočovalo na Mačkáši, lebo nebol uzáver, kočovanie odkedy dokedy nemám záznam. Z aglita sa netočilo, aglit nemedoval. Doma sa vylilo 8 konvi-280 kg, 2 konvy-70 kg sa dalo do zberu a 210 kg sa predalo v drobnom. Príspevok na zazimovanie včiel 742 korún. Odměna Mirovi a Julovi po 500 korún.



Rajochyt (umiestňuje sa nad roj), vnútri sú rámiky s pláštami poliatymi cukrovou voďou, ktorá vábi dnu včely cez spodný otvor (lúbor)

V roku 1992 kocovalo sa na Mažákovi, odkedy dokedy nie je záznam. Vytlačilo sa 9 konvi - 320 kg, vytáčanie robili Julo Miro, doma sa vytáčilo 7 konvi - 245 kg. Dňa 22. 6. 1992 som dal 12 konvi - 420 kg výkypcov do Dolnej Židni. Medzi konvami, ni nepredal. 21.11.92 med 420 kg sa dovezlo domov. Známý priateľ Jozef Kraus vo Zvolene nám predal v drobnom 315 kg. Zvyšných 240 kg predávala Eva v B. Bystrici a známe rodiny na okolí. V tomto roku na výstave v Žiline sa kúpil stavač - trojnohý na medni kandlu na stĺch medzi do pohárov. Príspevok na zazimovanie vtiel bol 588

korím. Julo hneď vyrobil 3 stáčače medu podľa kúpenej konštrukcie. Jeden stáčač používa Eva pri predaji medu v Bystřici a dva sme používali doma.

V roku 1993 na kočkovke sa nebolo. Bol som celý mesiac má na liečení na Kováčkovej po operácii nohy. Doma sa vytočilo 1 konvi - 522 kg. Cez Barana, Dolná Ves, sa predali 4 konvy 140 kg medu a 382 kg sa rozpredalo v drobnom aj s Evinou snuťúrkou.

V roku 1994 kočovalo sa na Mažkách, vyznažali Míro, Slave, Julo, kočovka sa uskutočnila 18. 5. - 2. 6. 1994. Vytročilo sa 7 konvi- 489 kg. Vietok medz. za rozpredal v drobnom s pomocou Ery v B. Bystrici. Doma sa vytročilo 7 konvi- 245 kg. Na Mažkách sa nám pokazil medomet, najstaršie bol tam medomet pani Dekretové, ktorý sme mohli použiť. 29. 5. 1994 prišli sme na kočovku navštíviť Strihovci z B.Bystrice. Doniesli mi kapa koláče a pivo. Auto pre včely prišlo dosť neskoro, prišli sme domov so včelami o 23.30 hod. Mali sme veľký strach, že auto neprejde, včely boli v úloch zavreté.

V roku 1995 kočovalo sa na Mačákovi od 19. 5. - 9. 6. 1995 vyštáčil Slavo, Juho a Rašo. Vytočilo sa 9 konví 315 kg, dom na vytočilo 5 konví-175 kg. Do zberu sa dala 1 konva-35 kg na Orúvnica a 1 konva-210 kg do Nitry. V drobnom sa predala 227 kg aj s pomocou Evy v B. Bystrici. 24.5.1995 Marienka bolo na služobnej ceste, tak sa zastavila pri mne, doniesla m makový koláč. 28. 5. 1995 Strňovci v B. Bystrici na príšli pozrieť, doniesli mi kapustu, kolče a pivo. Pri vyštáčení med doplnujúci výlet elektrický sieť, museli sme prísť na ručné točenie. Doplnidlná vyšet je rok, bol vysoko na strome, dal mu ho zobrať zasednúť Hrabovčekom. Jeden rok som chýlil a osadiť. Ďalší zaryšoval, matka mala zastrešnúť krídla, spadla do výšty včely ju prikryli, prišiel veľký dážď, zmokli a z trávy nevyleteli.

V roku 1996 koválo sa na Mačkláči od 19. 5. - 1. 6. 1996 vytlačili Slavo, Mišo a Ján. Vytlačilo sa 12 konví 424 kg medu. Doma sa vytlačilo 14 konví. 12 konví 420 kg sa dalo do zberu na Oravnicu a 14 konví 502 kg sa rozpredalo v drobnom dome a pomocou Ely v B. Bystrici. Na vytlačenie Slavo doniesol krasňovú polepku a v roku 25.5.1996 Stribovi sa prišli pozrieť na kováčku, doniesli kapustu, koláč a jajo, dokonca spali na Mačkláči. Marienka s pani Dekretovou okopali záhradu. Vykupovačka medu z Oravnic našla za med doniesla 21 000 korún. Tento rok mal najlepším a najvýnosnejším rokom včelárstva, ale stal sa aj posledným rokom kováčania.

V roku 1997 sa na kočovke už nebolo, neukazovalo sa počasie pre dobré kočovanie, ale najväčšia príčina bola, že stav veľkej nebol na úrovni. Prejavovali sa choroby nozom, väpnenie plodu, ale musel účinkovať neobjavený mor. Preletenie nozomy nebolo k dostaniu fumagelin a väpnenie plodu sme liečili fungicidmi, octom, bikarboňovou sódou, čo nebolo účelné. 118 v tomto roku sme niekoľko rodín zrušili.

Doma sa vylúčilo 15 konví - 565 kg, všetok med sa predal v drobnom v tunajšom okolí a prostredníctvom Evy v B. Bystrici. V minulých rokoch aj v tomto roku sa med z konví vypúšťal cez nožový ventil - trojnožku do 0,7 l pohárov pre snobiteľa.

V roku 1995 sa na kožuťové neholo, hlavný dôvod bol zlý stav včely. Veľký neholo mohlo preliečiť alebo vylicifik. V júni sme ešte vytiahli 8 konvi miedok za Krm. V júli sme zavazovali dvoch členov z výboru SZV z Kreminke na posedenie zdravotného stávu včiel, my sme trdili, že včely musia byť zdravé. Na záver bolo rozhodnuté, že budú kúpiť 100 kg cukru, izolára, ktorý napísal zapísanie s veterinárnym predpisom, zabohal sa jeden nárik aj s plodom a Julo zamiesol ho do laboratória do Zvolena. 5. 8. 1998 nám bolo oznámene, že včely sú napadnute veľkým morom. Po tomto sme navštívili veterinárnu v Žiar nad Hronom, kde nás prevzali, že včely s ňami treba odoslať do Bratislavy. Keďže sme mali len 100 kg cukru, 14. 8. 1998 sa prízemnosti veterinároho a nášeho majiteľa odtoru včiel Jezusa Vázama sa veľstvo s ňými a príslušencom spádilo. Pálencie ykonvali Júlio, Julka a Rozinka. Znalez vypracoval základný posudok s výškou lokality 45.222 korín a napísal žindost o úhradu škody pre Okresný úrad v Žia ri nad Hronom 21. 11. 1999 sme obrátili za škole 24. 00

[illegible]

Počas vtelenia chodil som i na vtelenie vystav-
Budapeš, Krakov, Bratislava, Trenčín, Žilina. Na týchto
vystavach bolo vždy veľké tlačisko kľáčkem priestoru na
umiestnené vtelenie potreby. Za socializmu sa tlačilo vtelenie.
Medz sa vykopával jenu cenou 35 korún za kilogram a cukor
7,30 korún kg. Prispieval 35 korún na jednu rodinu. Doprava
bola lacná, každý vtelenie bol schopný vniesť náklady doprav-
y. Vtedy som bol v Bratislave, keď som išiel na autobusovú
autobus pre človeka na vtelenie vystavy. Vtelenie čapsois tlač
5 korún, dostal sa kľip v novinom stánku. Dnes stojí 17
korún a musí sa objednať na celý rok. V okrese bolo možno
kľip vtelenie potreby, teraz už nie. Teraz vďaka vykopávačom
medu chie kupovať med na ziské ceny. Za socializmu bol na
Slovensku len jeden vz vtelenie a to Slovenský vz vtelenie
konkurencia Slovenský vz vtelenie.

Na objavi večičelno moru v mojem včelstvu 1998, zastopca veterinarske sprave prekontroliral včelstva pre zistiranje večičelno moru u Gustava Bielika, Štefana Izaka, Vilijama Myliama, Štefana Majoroših. U Izaka sa spalilo poslednjih šest rodn. tım sa u Izaka skončilo včeljenje lebo Izak už a tak



odvíčkováč z rámom a odvíčkovacia vidlička na
odvíčkovanie zaplneného pláňa s medom

pre nevládnu nevládla by ďalej veľký liečiv. U Bielika a u Majorošho sa tiež niekoľko rodín popopli. Zostávajúce rodiny viedu za mariadito veterinárnou správu liečiv. Tlaničnom. V roku 1998 ľudia nasledovali vyhlásenie užvery pre posun a odsm veľkých rodín z obeu B. Lehotka. Tieto užvery ešte platí aj v roku 2002. Pri nálezte na veterinárnej správe nám bolo povedané, že ak sa v roku 2002 už nedejajú veľké mory, užvery budú po týchto rokoch zrušené. Viliam Myšlavič v jeseň 2001 ušiel veľký a pre nevládnu už nebuď obnovený. Veľkýňa. Na začiatku roku 2002 ešte majú veľký Bielik, Kraus a Majoroš.

Július Katič, v Bartolovej Lehotke, 2002

Najdrahší minéral z Kremnice

V predchádzajúcom čísle časopisu sme vám predstavili najkrajšie minéral - antimonit, dnes vám predstavíme najdrahší kremnický minéral - zlato.

Zlato je žltý kov mimoriadne tvrdosti, vodivosti, je kúpné, preto dobre spracovateľné. Je to prvok s chemickým vzorcom Au. V prírode sa vyskytuje buď v rýdnej podobe, alebo obsahuje rôzne prímеси - zlato, meď a iné. Kráľovské v kúbeľské sláve, ale viac sa vyskytuje vo forme drobkov, plietok, impregniáci v kremeni alebo v iných mineráloch, ďalej ako zlatky, mgurety v potokoch a krúžkových riek. S veľkou pravdepodobnosťou vznikajú minéral zlato.

Zlato je minéral, za ktorého sa ľudia hľadali do neštastných končín, niektorí zaplatili za to svojím životom (svetlo je tom história veľkých zlatých horotiek) Viedli sa kvôli nemu vojny, len aby vďaka uspokojili svoje materálne a mocenské potreby.

V dávnych časoch zlato plnilo len okrasnú funkciu, vyzrábali sa z neho rôzne šperky na zdobenie odevu, tela. Neskoršie, keď sa rozvíjal už veľký obchod, vyznačovalo zlato za tovar dňejšej potreby ako soľ, koše atď. Postupom času sa začali rozvíjať mince ako symbol bohatstva tej-ktorej krajiny a zlato plnilo funkciu platidla (to sa deje dodnes).



Pozlátená medaila ku kremnickým banským kongresu, rok 1909 (NBS - Múzeum mincí a medail Kremnica)

Zo začiatku získavali ľudia zlato jednoduchým spôsobom - ryžovali ho z potokov a riek (používali pri tom drevené pavšice, neskor špaly, na ktorých na ovej vode zachytili zlaté zrná). Neskôr postupovali výššie pred prírodou potokov až k východu zlatonosných žíl na povrch. Tu si zakladali osady. Zlato začali dobývať povrchovým spôsobom, potom sľadovými žilami za pomoci štítu, ťacht, v podzemí raziť komíny, dobývať. Samozrejme poperi tom sa zdokonaľovali aj technika spracovania zlatonosných rúd.

Príbližne tak vznikla aj Kremnica. Ľudia v okolí Staréj Kremnický ryžovali zlato už veľmi dávno. Postupovali výššie po potoku, až prišli k východu zlatonosných žíl v oblasti

Die Biennenzgeschichte in Bartolova Lehotka (zvele Teil)

Die Biennenzgeschichte im Dorf Bartolova Lehotka bei der Stadt Kremnica hat der Biennenzucher Herr Julius Katič von diesem Dorf (geboren im Jahr 1922) aufgeschrieben. Es ist eine sehr nützliche Arbeit. Die Geschichte beginnt in der Periode nach dem ersten Weltkrieg. Im text sind viele Biennenzichter erwähnt und ihre Arbeit darin beschrieben. Es ist die zweite Hälfte von der Biennenzgeschichte. Der erste Teil war in der vorigen Nummer unserer Zeitschrift publiziert.

dočného Šturca. Tu založili osadu a dobývali zlatonosnú rúdu. Na potoku si stavali mlynsky, stupy na spracovanie zlatonosnej rudy. Dovoliť si domievať sa, že Kremnica má viac ako 1000 rokov, aj keď historici sa držia písaných prameňov a archeologovia výskumom v teréne. V knihe žijú Kremnicki od p. lag. O. Fluka sa uvádza, že drevo nájdete v bani pri geologickom priekmelu bolo datované do obdobia rokov 1000 - 1050 n. l. Odsídlenie Kremnice, že táto určite veľmi stará, i keď zatiaľ nám chýbajú ďalšie doklady o jeho počiatkoch.

Počas dobývania zlatonosnej rudy sa banici stretli aj s bohatými lánkami zlata, v ktorých zlato vystupovalo ako minéral vo forme plietok, dročkov v kremeni alebo na tom. V dutinkách kremene vytváralo krásne útvary, čo vzhľadom na baníkov poznať. Začali si ho braviť domov (aj pod brzdou udomatku), keď spolu s inými minierami tvorilo základ minerologického zbierky. Samozrejme na pokyn kráľa a niektoré vedenia podnikov sa museli zbierať pekné vzorky pre akadémie, štáty a mince. Dnes môžeme tieto vzorky obdivovať napr. v NBS - Múzeu mincí a medail Kremnica, krásne vzorky sú uchované v múzeách vo Viedni, Budapešti, Bratislave, ale aj inde. Kremnica sa preslávila krásnymi vzorkami, čo dokumentuje aj príroda, ktorá sa stala mŕtvou známou v San Franciscu. Navštívili minerologický obchod, kde mali rôzne minéraly z Európy a vzorky zlata a celého sveta. Pri rozhovore s majiteľom o zbieraní minieralov sa mu napísať poďakoval, že nevlastí žiadnu vzorku zlata z Kremnice na Slovensku a má pozemky ju získak, ale sa mu neudari. Mal však šťastie, pretože zlatý mal jednu vzorku pre seba, zúčastnil sa totiž Majstrovstiev sveta v ryžovaní zlata. Vymenil mu ju za minéral, o ktorý mal záujem on. Majiteľ bol šťastný a pozval ho aj na obed. To len svedčí o tom, že Kremnica je známa aj ďaleko za oceánom.

Najkrajšie vzorky kremnického zlata pochádzajú zo žil II. žilného systému, t. j. oblasti pod mestom prístupnou cez ťachtu Františka a Ferdinanda (z tej žilnej oblasti je v technickom zázname kultúrnom pamiatkou). Podľa záznamov vieme, že niekoľko kvalitných zlatých vzoriek v minulom storočí vytvárali v ťachtovskej Žigmand - Juraj a spojenom ťachtovskej bane Karol a mestských bani. Takisto závod Rudné bane v Kremnici poskytovali minéral kvalitné vzorky, napr. do Bankej Štúdie, Bratislavy a Prahy. Viditeľné zlato (makroskopicky) sa nachádzalo aj na žilách ťachtu Anna v oblasti revívu Volle Henne na styku žilí Hlavni a Schrammen. Najbohatšie žily v Kremnici boli žily Zlata, Helena a Rudná. Na týchto žilách sa vyskytovalo zlato vo forme plietok, dročkov v dutinkách kremene, alebo na kremeni. Inde sa vyskytovalo zlato vo forme impregniácie (bohaté žilky v kremeni). Pri inštitúci zoriek zlata som objavil aj iné minierky, ktoré sú nič také pekné, ako si vyznač. Ide o pyrrhotit, promelit, polyk - táto sľadová minierka, ďalej železo, dolomit, pyrit, chalkopyrit a pravdepodobne aj sfalerit. Vznakom rôz. výskyt zlata - plietok na antimonite. Takisto vzorka sa nám vďaka nezachovala. Anzla v depozite múzea vo Viedni. Samotí

plietky zlata, ktoré vypadli zo žily si banici pre šťastie dávali do pešlích, alebo zalievali do desnatry.

Dnes najväčšiu vzorku zlata nie je možné, pretože ľahšie zlata sa v Kremnici v roku 2003, stovročia zastavila a bane sú dnes neprístupné. Zlato už môžeme obdivovať len v múzeách alebo súkromných zbierkach.

Ivan Andráši

Kremnica's the most precious mineral

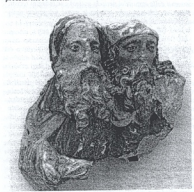
Kremnica is worldwide known as a town of gold. The author of this article describes why gold was, and still is, such a sought

after wanted mineral. In the past, people used gold as jewellery or currency due to its good characteristic and pretty color. Gold was usually found in the form of a small wire in other minerals, for example, antimony. The first gold miners were able to find gold in the streams or in the ground. Later, they had to search deeper for it in mines. In Kremnica, the richest concentration of gold was found in Františka, Anna and Ferdinanda Shaft and in the area of Volle Henne. Nowadays we cannot find any more gold, as gold mining in Kremnica was stopped in the 1970's. Now we can only admire gold in museums or in private collection.

Kamenné klenoty v zbierkach kremnického múzea a nové poznatky o interiéri hlavnej múzejnej budovy

I. Kamenné klenoty zo zbierok kremnického múzea

Kremnické múzeum skrýva vo svojich bohatých depozitoch množstvo cenných zbierkových predmetov, ktoré sú nielen svedkami bohatej histórie mesta, ale zároveň majú aj vysokú umelckú hodnotu. Keďže najde o kamennej zbierke, ktorá (ako napríklad morový soľ alebo hračky auri), verejnou časťou ich existencie ani netuší. Medzi takéto klenoty patrí aj skupina troch drobných kamenosochařských fragmentov, predstavujúcich dvojicu mužských hláv (rozmery 27 x 28 cm), dvojicu obnovených (rozmery cca 25 x 25 cm) a drobný s prútmi pravky ráj (rozmery 25 x 16 cm). Drobné - umelcký náročným spôsobom vypracované - plastiky mohli byť pôvodne súčasťou sochárskej výzdoby niektorej zo stavieb kremnického hradskeho areálu (napríklad ľudského kostola tesne pred prestavbou v prvej tretine 15. storočia alebo mestskej radnice), pretože ich výslovnou umelcká funkcia upozorňuje na prítomnosť zámestníka donátora. Plastiky zároveň patria k najstarším prístupom zbierok kremnického múzea (založené v roku 1890), pričom dobovej okolnosti ich nálezu a odbornú starostlivosť v ťsm spomína svedčí o skutočnej príkladom a zodpovednom postupe vtedajších predstaviteľov mesta.



Dvojica mužských hláv, kamenný gotický fragment z radnice v areáli Mestského hradu v Kremnici (zo zbierok kremnického múzea)

Kamenné (pieskovcové) torzá bolo náhodne objavené pri sanácii stavieb narušenej budovy mestskej radnice a piete prenesené do mestského múzea. Súčasník Pavol Kríško k tomu

napísal do príručky knihy múzea nasledujúci náznak v maďarskom jazyku: *Text predmet sa našiel roku 1892 v severnej časti starého zámčového mestského múzea, ležiacieho vo dvore zámka a to pri jej zbierke. Do mestského múzea bola socha dodaná 17. apríla 1892 preštruktúrovaním súvahu mestského múzea. Pavol Kríško bol 2. mája 1993 na základe uznesenia mestskej rady do múzea doručení pôvodný kremnického hradu so zameraním nálezu fragmentov drobných kamených plastik. Napriek tomu sám Kríško svoju špínu neobjavuje úplne okolo nálezu, ktorý by zodpovedal otáčke či boľu fragmentu v súvahu mestského múzea. Keďže sa však jedná o veľmi starý fragment, ktorý použité ako stavebný materiál alebo tvorilo súčasť pôvodnej výzdoby objektu.*

Do umelcko-historickej špisy uviedol tieto nálezy pravdepodobne aj Janin Holmka vo svojom texte z roku 1966, na ktorý už roku neskor Gáborovce Erno Marosi. Zatiaľ čo Holmka upozorňuje na súvislosť kremnických fragmentov s architektonickou plastikou (zobrazenie Mojžiša na konzole pod Madonou) kostola sv. Ján v poľskej Toruni z obdobia okolo roku 1400, Marosi ich na základe analýzy modelácie zlybňového systému priraduje k skorému štýlovému štýlu a poukazuje na úkryt spojitosti s výjavom Olthovey hory vo vrchole zrážky brány kolískového domu sv. Alžbety. U oboch autorov je zaujímavá ikonografická interpretácia fragmentov ako zobrazenia svätých Uthovey a Smrti Panny Márie. Všeobecná orientácia na stredoeurópsku pravěkú plastikú doplnil Marosi roku 1976 poukazom na úkryt súvislosť s aktuálnym nálezu (množstvo rozličných skupín kamených plastik v Budíne (pôme z prvej polovice 15. storočia 1974). Kremnické fragmenty patrí medzi najstaršie svojom prístupom a lineárnou modeláciou, ako aj detailami fyzionómie, najviac fragmentom figurálnych konzol z Budína, ktoré majú navyše aj približný drobný formát. Kremnica sa tak ocitla na spoločnej úrovni s Budínom a Košicami, pričom pri tom dostáva samostatný zohľad významného zlomu v 1405 v spojitosti s relikvií kofetných portálov. Novšie boli sochy z Budína datované do obdobia rokov 1410-15. Fragmenty z Kremnice neboli dosiaľ reštaurované, zachovala sa na nich temer celoplošne vrstva historických polychrómií (farebná povrchová úprava), ktorú prírodné nie je možné na základe vizuálneho pozorovania potvrdiť ani vyčistiť. Je otázne, či by tento problém mohol vyriešiť reštaurovanie a pigmentov (zamernená identifikácia použité techniky a pigmentov) bez poranenia nálezu alebo dokonca pôvodnej situácie reštaurovanie národných kultúrnych pamiatok a nálezu. Situácia by bola veľmi komplikovaná, ak by šlo o novín, ale zároveň ešte stredoveké povrchové úpravy. Absencia relevantných poznačkov o stavebnom vývoji dnes už detegovanej mestskej radnice (aj keď s nálezi fragmentov v rámci výzdoby) nám zároveň umožňuje nálezu stanovovať ani len hypoteticky hĺbkou hranicu datovania polychrómií. Pretože nevieme kedy mohli byť fragmenty do stavby zamurované.

Noviny prirastok do múzejného zbierkového fondu kamenárskych štruktúrnych plastík je technický nálež fragmentu končoly so schémovaním vlnu múla, ktorá bola družstvom použitá v záplete kamennej podesty a schodiska pred telou fasádou hlavnej budovy múzea. Predbežne nie je vylúčené, že toto kamenársky prác napôv vzhľadné súvisí s figurálnou výzdobou končoly južnej bočnej kaplnky v kresnickom ltrahom kontrole sv. Kataríny danovaných do 80. rokov 15. storočia.

II. Nové poznatky o historickom interiéru hlavnej expozície budovy NBS-Múzea minci a medaili v Kremnici

Mnohí občania mesta Kremnice ako aj náhodní návštevníci si v posledných rokoch určite všimli bohatý stavebný ráz v budovách kresnického múzea na Štefánikovej námestí. Ide o ich celkovú rekonštrukciu a predĺženie budovanie novej muzeálnej expozície. V súvislosti s týmto projektom bol v objektě 6. 10/19 (byvateľ 2. 7) realizovaný zväčšenie historických pamiatok prískum, v priebehu ktorého sme získali zaujímavé poznatky o pôvodnom vzhľade interiéru priestrannej sily na poschodí.



poľad na gotickú pec a dvojicu výklenkov v hlavnej expozícnej budove NBS-Múzea minci a medaili v Kremnici (dom 6-19)

Príbeh o tom ako asanační predbeha obnova Prícestná kaplnka v Ostrom Grúni

Obec Ostrý Grúň je známa najmä svojou partizánskou históriou, vyplývajúcou z hromadného popravu občanov fašistami v januári roku 1945, o čom sme sa ako školáci učili už na prvom stupni základnej školy. Obce patrili medzi mladšie sídlene jednoty Slovenska, založená bola predpokladom ako poddanská dedina revizitánskeho hrada nadväzujúceho v 17. storočí. V celej doline pod Nitrianskymi horami - tiahnucou sa až k Vážniku a odleňenej až v novoveku - jestvuje len niekoľko historických stavieb. Okrem bankového kostola sv. Terazy z Avily v navednom Kľaku je to aj ostrôgrúňská prícestná kaplnka postavená v duchu striedomeho klasicizmu okolo roku 1800. Ešte pred dvoma desiatkami rokov stáli tu najmä obyvatelia počas príležitostných cirkevných sviatkov a ich spoločným modlitbami. Staršia generácia Ostrôgrúňčanov si ja veľmi dobre pamätá ako živý objekt, pravidelne upravený ženami a udržiavaný, keďže obce vlastný kostol nemala.

Situácia, v ktorej sa prednáškom očita spomínaná historická stavba, nie je na Slovensku ničím výnimočným. Príčinou jej chátrajúceho zovretia bola spomínaná zanedbanosť opatera a blížiaci hlavný komunikácie pred jej činnosť fádnuť (je to situovaná vyššie ako stavba bez zabezpečenia odvedenia vody z cesty). V dôsledku uvedeného začali na niektorých



náčes gotickej pece

Na jednej zo stien boli postupne objavované tri vedľa seba usporiadané monumentálne otvory, pochádzajúce z rôznych časových období. Za najstarší možno považovať otvor stredovekej gotickej pece so súvisiacou vstupnou stenou omietkou zmešľovanej nádiarou. Keďže pec bola neakť niekoľkokrát prestavovaná, jej pôvodnú podobu možno rekonštruovať len problematicky. Novšie prestavby pece datované do obdobia 16. až 19. storočia už ustálili jej podobu a pôľchovú vyklenutú oblúkovo vyklenú na odkladanie dreva v spodnej časti. Nad ním mohlo byť veľne postavené, pravdepodobne keramické, vykurovacie teleso.

Dvojica ďalších segmentovo zaklenutých výklenkov bola v stene vytvorená neskôr v priebehu 16. až 18. storočia, pričom ich využili je včasnej otvore. Výklenky s parapeťami doskami mohli slúžiť ako priestrané lavice na sedenie, takzvané sedlie, alebo mohli svojim majiteľom slúžiť ako stôlár mobilu v podobe skriň s policami vstavaných vhrbkou múru. Prôdná stena takýchto skriň mohla byť vyrobená z dreva a bohatou rezbárňou v zdôraznení a dvojkrídlovými dvierkami. Tento typ mobilu bol v rôznych variantoch rozšírený až do začiatku 20. storočia, o čom sme práve presvedčíť aj mnohí Kremnicki z historického centra mesta priamo vo svojich domoch.

Laibô Kúrtly

Riesano

I monumenti di pietra nella collezione del museo a Kremnica (I frammenti delle statue del periodo gotico) e le indagini recenti nell'interno del museo che offrono le nuove spiegazioni della sua funzione nel medioevo.

stolársky vyhotovené drevo, zachované drevené lavice), tesársky zaujímavým krovom a veľčikou. Stavba, ktorá nemala žiadnu väzbu statickú poruchu, ktorá nezhrozila zrušenie a rovnako ani svojich technických stavom neohrozila ľudský život mala byť sama ohrozená.

Jej plánovaná deštrukcia sa najskôr stretla s nevoľou miestnych obyvateľov. Tá však postupne ochabla, pretože aj samotný plán farier sa zasadzoval za zánik kaplnky. Preferoval znovuzostavenie novej „za pamiatok“ tej pôvodnej, ako sám povedal. Tiež plán starosta bol ochotný angažovať sa na novú, aj keď vlastnú asociáciu by pohliava via peňazi, ako by sa vynaložilo na obnovu. Hodnota staroby, strata poľednej, najstaršej a jedinej cirkevnej stavby v obci boli absolútne slabým argumentom nielen pre hlavu obce, ale aj pre predstaviteľa cirkev.



Prícestná kaplnka v Ostrom Grúni

Napokon prišla pomoc z celkom inej strany - pozemok pod kaplnkou mal parciálnych vlastníkov a okrem obecného podielu sú tu majiteľmi aj fyzické osoby, bývalí Ostrôgrúňčania, ktorí sú už dnes roztratení po Slovensku, ale prichádzajú do starostodovských domov oddychovať. Paradoxne oni, ktorí si môžu len príležitostne vychutnať krásu tohto miesta, nerobíhali s uvedeným rozhodnutím a pustili sa do financovania rekonštrukcie pamiatky. Podklady ku nej pomohli pripraviť aj členovia združenia SOS Kremnica (Mgr. B. Gločková, Mgr. L. Kúrtly, priaznivci) a i špecialista na historické krov z Lazov pod Maľovom Ing. Arch. Ján Lajkaj), konkrétne vyhotovme respektu a tým aj dôkazovému materiálu a lacnejšie obnove opotreť asociácií. Ekonomicky výhodnejší rozpočet (cca 60 000,- €) vyplývajú navrhnutú klasická technológia, počítajúca s pozostím hlavného väpna, v podstate jediná vhodná na opravu takéhoto typu historických stavieb, keďže bola jej výstavbe toľto objektu. Finančné náklady zredakovať tiež ámsy zachovať čo možno najviac originálnych prvkov. Starosta obce tiež prirúbil pomoc VPP-áktorov pri zemných prácach - výkope odvodňovacieho rýľu, natieraní stropu, čistení interiéru.

A tak sa námiesko práce začalo a obnove, jej bytbnosť silu sa stal jeden zo spomínaných majiteľov pôby pod stavbou - Ing. Vozárov z Topoľčan. Na nahradzovanie a vypravenie výstavby omietok bol z Banskej Štiavnice prievaný majiteľ konzervátor, pán Hrkša, ktorý pracoval výlučne časovým výpomem. Stáleke práce a vyhotovenie nových drevených rámov elon realizoval majster z Hrabčova, ktorým pôvodné okná boli zachované a sú deponované v kaplnke. Na pánom starostom sfúbené natieranie strechy tunajšími VPP-silami sa čakalo, no napokon aj to sa urobilo, a vďaka aj sa na vzhľadu bolo bolokónskú klínu a budovali kumálne výšky. Každopádne stavba bola dokončená a pripínilo sa zo strany obce aj k príkladnému vyrovnanu kamenných dielby v lodi kaplnky a tiež k dokončovaniu murárskych prác, bohužiaľ bez predchádzajúceho dohovoru s organizáciou - celú rekonštrukciu - Ing. Vozárovu a realizátorom hrubej omietky, ktorí sa tak odrazu stali len pozorovateľmi ním započatú iniciatívu. Akciešnosť obce

je nepopierateľná a samozrejme na jednej strane aj chýbajúca, no tiež ambivalentná, keďže nie je vôbec isté, či boli rešpektované vopred stanovené pravidlá obnove tlmení združenia SOS Kremnica a vyškolené posilné cementu, ktoré by mohlo mať neakť negatívne dôsledky na stav kamenného múru. Nový fasádný náter a predovšetkým farebné zvýraznenie pliateľ telu strany (pravdepodobne požitím olejovej farby) sa odklonil od pôvodného rekonštrukčného zameru. Otázne ostáva, či nebolo možná spolupracovať na pokrývajúci prác, čo však dítame bude ľudskou blížiaci budúcnosti, keďže ostáva doriešit odvod vody od objektu vykopaním rigolu a zabezpečenie opary historického krovu mladými špecialistami.



Na záver už len pár slov o tomto malom slovenskom zrkadlu, keď rozprávkovo zvíťazila obnova nad asociáciou a predĺžila sa jestvovanie pôvodného historického kaplnky. Možno Ostrôgrúňčania ešte stále nedoverivo hľadajú na zovrazdnenie stavby, ktorá začala pomaly patríť už len do rekonštrukcie o minulosti cirkevného života v obci. Aka jej vln dom sám vrhla, spolu so správcov farnosti, pôvodná dôstojnosť príležitostným stretnutiami v jej interiéri či oslavu cirkevného sviatku na tomto starostodovskom mieste, aby sa nemuselo opýť uvažovať o jej zrušení.

Barbara Gločková

Storia che parla come la Demolizione e stata superata dal Restoro

Ciò che sta avvenendo nella cittadina di Ostrý Grúň rappresenta un significativo esempio dell'attuale atteggiamento, molto diffuso in Slovacchia, nei confronti dei beni di elevato valore storico-culturale che costituiscono la nostra comune identità.

Infatti, prima ancora di valutare, anche sotto il profilo della convenienza economica, le possibilità di restauro e di recupero, si propende subito verso una loro demolizione ed alla realizzazione di una nuova costruzione, come se il patrimonio storico e culturale della Slovacchia costituisse un ostacolo alla sua modernizzazione ed al suo sviluppo e non - come invece avviene in tutti i Paesi europei - una risorsa da valorizzare e sulla quale costruire il nostro futuro.

Ad Ostrý Grúň è stata una piccola chiesa, appartenente, religiosamente, all'ordine dei benedettini, che per le funzioni religiose ed in occasione di feste religiose popolari si incontravano di preghiera.

La chiesa si trovava in uno stato di abbandono e di degrado: né la comunità locale, né le stesse autorità cittadine, civili e religiose, erano interessate a salvare questa unica testimonianza ancora vivente della loro storia e della loro cultura. Anzi, lo stesso parroco del luogo si batteva per la sua demolizione e la edificazione di una nuova chiesa parrocchiale, nonostante questa operazione risultasse economicamente più onerosa del restauro.

Tuttavia, grazie all'interessamento ed al lavoro dei membri di SOS e di una delle proprietarie del terreno sottostante

L'edificio - la Sigra Vondráková, una moderna "meccanica" - sono iniziati i lavori di restauro, purtroppo portati avanti con passione da persone di altre località (tedesche, polacchi gli abitanti di Oltr'Grà), in gran parte disoccupati, non hanno

dimostrato alcun interesse né alcuna disponibilità. Eppure non saranno proprio loro, a volta terminati i lavori, i frequentatori della chiesa restaurata?

Banský kongres v Kremnici v roku 1909

Dôsledkom hospodárskeho rozvoja a budovania vedeckých inštitúcií v Uhorsku v 19. storočí bol aj vznik **Uhorského banského a hutníckeho spolku** (v úradnom maďarskom jazyku *Az Országos Bányászati és Húttársaság*). Založený bol 27. júna 1892. Jeho predsedou sa stal gróf Gejza Teléki - minister, poslanec a jeden z najbohatších vlastníkov baní v krajine, protektorom spolku bol minister financií Alexander Wekerle. Do 36 členého výboru bol zvolený aj parlamentný poslanec József Eduard von Kármán z Kremnice, kremnický mešťanisko Jozef Chabodai a banský rada a riaditeľ kremnického múzeu Maximilián Reitzner. Cieľom spolku bolo hájiť záujmy baníctva a priťahovať priemyselných odvetví a zvyšovanie príslušného odborného vzdelania.

Ústredie banského a hutníckeho spolku sídlilo pôvodne v Banskej Štiavnici, v roku 1903 bolo presťahované do Budapešti. Spolok mal výslovný pôsobiaci, z ktorých prvá vznikla v Kremnici. Jej zakladajúce zhromaždenie sa uskutočnilo večer 11. novembra 1892 v miestnosti kramárskych domov na hradisku. Ako zakladateľov kremnických pôsobov patrí popri zmienenom Ámonovi, Reitznerovi (bol zvolený za predsedu) a Chabodai napríklad aj predstaviteľ banského úradu Atila Ferenc, banský úradník Vojtech Árkai, riaditeľ železničnej Rappaporta Júlus Schwart, hlavný mestský notár Jozef Smerhávoš, hutnícky úradník Alexander Platzner, banský rada a predstaviteľ hlavného školského úradu Samuel Topcsér a polka-ik mincovne Karol Wanschada. V spoločných záležitostiach, ktoré súviseli s kremnickým archívom, sa do roku 1918 spomína celkovo 91 kremnických mien. Zasadnutia spolku sa konali pôvodne v učelnej číste vyššie rieľenej školy, neskôr v číste na kremnickom banskom úrade. Niekoľko z nich boli spojené s výstom alebo posedením v kresle, konali sa i v škole, najmä vtedy, keď bolo zhromaždenie. Poradiska sa v nich prednájali, viedli odborné rozpravy, riešili finančné záležitosti a pod. Členský mesačný poplatok bol na začiatku 20 gráciarov.

Ku najvýznamnejším udalostiam v živote Uhorského banského a hutníckeho spolku patrili pravidelné každoročné valné zhromaždenia, ktoré sa konávali každoročne na inom mieste a boli vlastne aj akýmsi banskými kongresmi. Ide vždy o veľkolepú udalosť, ktorej sa zúčastňovali najvýznamnejší tími predstavitelia, a ktorá bola veľkou príležitosťou na prezentáciu usporiadateľa mesta. V Kremnici sa počas existencie spolku uskutočnilo jedno takéto valné zhromaždenie, a to v septembri roku 1909. Úž 30. apríla sa dohodli členovia pôsobky, že požiadajú vedenie mesta Kremnice o pomoc pri organizácii uvedenej významnej udalosti. Písomne sa na tento obstarali hosť na druhej strane. Mesto súhlasilo a na prípravu celého vyhlásilo 4000 korún (pre porovnanie tupásky stia v tej dobe približne 12 K). Spolupráce sa zúčastnil i kremnický banský úrad. Prípravy zhromaždenia usmerňoval budapeštinský ústredie banského spolku. Vyžvalo členov pôsobky, aby vyhotovili text pojednávajúci o kremnických dejinách, baníach a mincovni. Uverejní sa mal v spolkovom odbornom periodiku Banský a hutnícky časopis (Bányászati és Kohászati Lapok), aby už vopred mali účastníci zhromaždenia informácie o meste. Ústredie stanovilo termín a rímcovo zostavilo i program nadväzujú Kremnicu - jej prerozvo i spoločenskú časť, záujem bol napr. o prehládka mincovne, baní, mestského domu a múzea. Písomne sa uprosťovali príchoď jednotlivých členov spolku, zostavený bol zoznam záujemcov o literatúru. Mesto Kremnicu bolo požiadalo o pomoc pri ubytňovaní hosťov. V súvislosti s prípravou

valného zhromaždenia boli v Kremnici vytvorené štyri špeciálne komisie. Bola to výkonná komisia (zložená z členov pôsobky spolku), organizačná komisia (členovia pôsobky a predstavitelia mesta sa čele s mešťaniskom), ubytňovacia komisia (členovia pôsobky a predstavitelia mesta na čele s policajným kapitánom) a napokon uytvorená komisia zložená zo zástupcov všetkých predchádzajúcich výborov. Zhromaždenie bolo potrebné zabezpečiť aj po technickej a spoločenskej stránke. Spolok objednal u kremnickej firmy Patner a Biron 200 kusov tenových poriadkov, 300 kusov jedlých listov, 100 kusov jemného kancelárskeho papiera, obyčajne a farebné ceruzky atď. Postarané bolo aj o dopravu kočmi a o výbudo. Zabezpečení boli iúty s baníkmi a hutníkmi motývami štátina a kremnická zástava, dokreslovaná tabuľa s nápisom *Úž sverešeného (volný preklad: veľa štastia, banícky podvrat, ktorý v roku 1894 oficiálne nahradil pôvodný nemecký podpis) Glück atď.* v slovenskej a banskí zidvíri (Zid Boh), osobný et, výbudo palacie, dokreslovaný etp, dopravné, stane menšie osobny atď. Dva dni pred začiatkom kongresu sa uskutočnilo operatívne zasadanie kremnických pôsobky spolku. Predjedával sa na ňom starý príprav.

Valné zhromaždenie Uhorského banského a hutníckeho spolku (banský kongres) trvalo tri dni. Začalo sa v sobotu 18. septembra 1909 o pol jednej poobede privítaním účastníkov zhromaždenia na kremnické železničné stanici. Na čele hosť, ktorí mali vyhovovať záväznosti cestov (vlak vyšiel z Budapešti o 7, 05 hod), bol predseda spolku gróf Gejza Teléki a podpredseda Ján Andreica a Štefan Farbaký, prítomní boli i predstavitelia vládných orgánov, mesta, stolicej správy, novinári atď. Viacerí hosťi mali so sebou aj rodinných príslušníkov. Poďa jedného zo súpisov, ktorí sú opatované v kremnickom archíve, zapísali účastníci poplatok (10 korún, zariadané v dom bola aj cena obeda) a zúčastnilo sa podujatia 186 osob. Za účasť na spoločenských akciách sa platilo 7 korún (v tomto období bol mesačný plat nižšieho kancelárskeho úradníka okolo 90 korún, strážnik v teheli zaraboval 70 K).



Účastníci kongresu na kremnické železničné stanici (zbierka fotografií kremnického archívu)

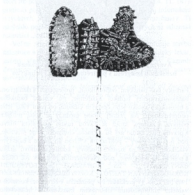
Udalosť úže takmer celý mest. Účastníci boli ubytňovaní v členov kremnických pôsobky banského spolku a predseda M. Reitznera (dom č. 21 na Hlavnom námestí, dnes Štefánikovo námestie, bývali u neho Teléki, Farbaký a inžinier F. Neuschwendner, samoty Reitzner nocoval u mestského a zamestnanca mincovne Kolomana Urnšmého (Školák č. 102, dnes Ulica P. Krúžka, ubytňovaný u neho bol tajomník spolku Arpad Galocsy), u inžiniera a banského riaditeľa Júlusa Schwartza, ktorý bol od roku 1912 predsedom kremnických pôsobky spolku (dom č. 4 na námestí, býval u neho mestský rada Alexander Mlý, u inžiniera Eduarda Schuberta (dom č. 29 na námestí, nocoval mal u neho hlavný banský rada Karol Ferenc a ďalší traja účastníci), u kremnického banského radu Karola Kovácsa (Mostovú ulicu č. 135, dnes ulica za Mestom polície, býval u neho podpredseda Andreica a lekáre Dr. Martin Balizs), u hlavného výkaze kremnické mincovne Eleka Mayera (dom z Zvolenskej cesty č. 326, ubytňovaný u neho bol poslanec Andrei Páris s dcérou) atď. Ďalší hosťi bývali na banskem riaditeľstve, v mincovni, na sachte Ludvíka v kameninovej továrni, na riešokárskej fabrike, na napr. ubytňovaný župan a podžupan Turčianskej stolice, vo františkánskom kláštore, vo vilkách vo Zvolenskej doline, u akademika Jeleť, u mnohých jednotlivcov - napríklad aj u študentského maliara Bélu Agnaya (býval u neho vo Zvolenskej doline - dnes Andreica ulica - v podkroví podnikateľ Izidor Mestský s manželkou), u mestského archívara Eduarda Wagnera, u predstaveného kremnické židovskej obce Dr. Adolfa Wildmanna, u riaditeľa kremnické reliky Ferencu Proszku a ďalších. Prírodné č. 9. hosťi nasledovali prehládka puzdníctvom mesta Kremnicu, hlavného kostola, mestského múzea, kameninovej a papierárskej továrne a i. O. 6. hodine poobede sa konalo zasadanie riaditeľskej rady spolku v budove výkaze reálnej školy, o 7. hodine potom zasadanie spoločného výboru. Večer nasledoval zomozomaví večierek v hoteli Jeleť.

Ráno 19. septembra o 10. hodine sa uskutočnilo samotné valné zhromaždenie. Jednanie v súkromnej sielni reálnej školy otvoril predseda spolku gróf Teléki. Predseda nasledoval tajomníkom správa o činnosti spolku od roku 1908, účtovníka a stanovovanie rozpočtu na rok 1910. V ďalšom číste sa predjedávala otáčka penzijných predpisov pre štátnych úradníkov, predložený bol projekt zriadenia banského a hutníckeho múzea vo Vajabuhavne (Hunodová, dnes v Rámskú) a hovorelo sa o výkaze reálnom, Po udeľení člena gróf Telékiho a po diskusií nasledovali odborné prednášky. Ferenc Altmirer informoval pítomných o pokosoch, ktoré boli vykonané vo Veľkej Baní (maďarsky Nagybania, rumscky Baia Mare, dnes v Rámskú) s lúbovaním kyselinou za pomoci usadeného puzdného halsu. Eduard Primich hovoril o elektromagnetickéj úprave rudy, Michal Držek o výrobe elektróniek. Eduard Schubert sa venoval problematike spracovania striebra. Ferenc Neuschwendner zas osobitným spracovaním mede. Robert Greisger pojednal o falzifikácii mincí, Júlus Schwart o analýzovaných prístrojoch. Júlus Grünthal mal prednáška o kremnických výtvarných stroch, Gabriel Mráz o cenom kremnickom vodovode a Ján Andreica o objasňovanom úpravcom drvíč. Poslední sielni predstavitelia boli bývali, vedeli alebo budú členovia pôsobky banského spolku v Kremnici. Pri predložení kremnického valného zhromaždenia vydal spolok v Budapešti i špeciálny odborný monografiu o dejinách a prítomnosti baníctva a mincovníctva v Kremnici (*Körmöcszabvány felbírvarásu mályu és jelene, bárázárata és a magyar pénztárterés története*). Zo autori boli členovia kremnické pôsobky spolku Ferenc Vyr (písal o histórii, panárodnostnosti a prírode mesta Kremnica), R. Greisger (písal kapitoly o kremnickéj mincovni a minciach) a J. Schwartz (pojednal o kremnickom drábovom baníctve) a profesor kremnické reliky Jozef Hlatky, ktorý baníctvo) a profesor kremnické reliky Jozef Hlatky, ktorý zostavil časť o baníctve a dejinách mestského magistrátu v r. 16. storočí. Po ukončení valného zhromaždenia sa o druhej hodine popoludní konal súkromný obed v hoteli Jeleť a výlet do

Zvolenskej doliny. O. 8. hodine večer sa uskutočnil v hoteli Jeleť koncert usporiadaný kremnickým Sreznýchym spolkom (založený v roku 1861 českými a rakúskymi úradníkmi ako spolok Concordia). Zarežba na ňom boli Vajabuhava zmes píesni bankovníctvickéj Banskej akadémie, Habsburské pítanie s maďarským sólom Margity Antonovej, píesne Vítka v zore (*Háshor érdekes*), Píesne a Vezna (Lenz) v obdobi musky profesora Eduarda Kiesnera (účastník valného zhromaždenia, Mostovského valčík s kľavovým prírúcom mestský lekáre dr. Béla Sobe (člen pôsobky banského spolku v Kremnici) a Rákóciov pochod v píesnivo - orchestrálnom prevedení. Po koncerte nasledoval večierek večierek. Ako vido, v príbehu zhromaždenia bol hojný prítom na vyriešenie výacerých odborných problémov v kúľoch.

20. septembra ráno o 8. hodine sa uskutočnila prehládka kremnických baní a mincovne (v 20-člených skupinách), po ktorých nasledovali anglické raňajky v sielni pred úpravou rád Ladislav. Čele podujatie bolo ukončené výletom vlakom do Turčianskej Teplice s odčodom z Kremnice o 12:31 hod. V Tepliciach usporiadalo vedenie mesta Kremnicu na čele s mešťaniskom Emiliom Palčíkovcom súkromný obed. Večer sa potom účastníci zhromaždenia rozlúčili a rezili do svojich domovov. O tom, že spoločenský rozmer podujatia mal súdnu úroveň, svedčí aj jeden z jedlých lístkov. Obdobu príslušného menu bola polievka rýb, zúbš s tatarskou omáčkou na studeno, pečené ľadvinky a pečienka na masle, kávi a cestíci, morka s mliešnym šalatom a kumpóm, torta, zmrzlina, rozličné ovocie, cennostky syr, chlieb, čínsa, káva, kávi a džervé vino a minerálka.

V kremnickom múzeu a archíve sa zachovalo viacero veľmi zaujímavých hmotných a písomných pamiatok viažucich sa na pospáné valné zhromaždenie banského spolku v Kremnici v roku 1909. V archíve sa nachádza vizuálna fotografia, ktorá zachytáva účastníkov zhromaždenia na kremnické železničné stanici (obrázok). Veľmi hodnotná je aj náprsná ihlica, ktorú nosili účastníci kremnického kongresu (obrázok). Tvorí ju 7 centimetrová ihla a krytýkly kremeža, zvierajú a omnoho v 3 cm širokéj požiarnej okružke. Predstavitelia spolku ju venovali do kremnického múzea už 19. septembra 1909.



Náprsná ihlica, ktorú nosili účastníci kremnického kongresu (kremnické múzeum)

V kremnickom múzeu je uložený i veľkorozmery (150x193 cm) maľovaný obraz, ktorú stavia ako dekoráciu a výstavný soriadok na spomenutím tenozemskéj v hostinci Jeleť 19. septembra 1909 (obrázok na 2. strane obrysu). Dielo v čítenom drevenom ráme zobrazuje prírú minciarov, baníkov

a hŕnčikov a jeho autorom je kremnický maliar Dezider Vriy. Bol synom zmienčeného člena kremnickej poľnohospodárskej spoločnosti Ferenc Vriy a v múzeu je uchovávaných od neho viacero kvalitných maliarskych prác. Textová časť **malovaného tanečného poriadku** nás informuje o tom, že na večerku sa tancovali čardas, polonéza, žvotrika, boston, mazúrka a polka. V ňavom a pravom hornom rohu obezú je zobrazená zväčšená prednej a zadnej strany medaily, ktorá bola pri príležitosti zhromaždenia vyrazená v kremnickej mincovni. V tej dobe bola jediná uhorská mincovňa práve v Kremnici.

Na listenej zoznamovej medaily uchovávaný v kresnickom múzeu – je žltá s erbom mesta Kremnice vložený do venca zloženého z dubových lístkov. Nad ním sú dve prekrížené kladivá pod ktorými je nápis: **KREMNICA**. Na spodnej strane medaily je nápis: **ERB M. MAGY. BANY. ES KORHÁZ. EGYÜTTESITŐ KÖZÖSEGE. KÖRMOHÁCSYAN 1969 SEPT. 19.** (v preklade: Valné zhromaždenie Úberského baníckeho a hutníckeho spolku v Kremnici 19. septembra 1969).

Medaila je zložená z dvoch častí, ktoré sú spojené krúžkom, do ktorého je navietačen zelená stielka. Tvoria teda dekoráciu dvoch odlišných zhromaždení. V kresnickom archíve sa nachádza užšíerý i jej malý kresbový náčrt. Pri príležitosti kongresu vznikla aj veľká pamätáčka, ktorá je zložená z dvoch častí, ktoré sú spojené krúžkom. Na vyobrazení popíše Štefana Farkasbana s cvikom na očiach. Náľavo od neho je jeho meno, napravo text: **AZ EGYÜTTESITŐ ALKELNOKE** (v preklade: podpredsa spolku), pod jeho ťažomom je autorstvo signatúry: **REISNER**, a spodnej časti je nápis: **ERŐSÍTŐ** (v preklade: posilujúci) s ďalšími baníckymi a hutníckymi nástrojmi a na kabančokom.

spolku). Autorom medaily je významný kremnický medailér Jozef Reisner (1859 Viedeň – 1929 Kremnica). V kremnickom múzeu je uložený jej strieborný a bronzový exemplár. Podľa údajov z archívu kremnickej mincovne si u nej banásky dokopy objednal spolu 341 bronzových kusov. Vedenie spolku dalo vyrobiť aj špeciálne obaly na tieto medaily, ktoré sa mali zasláť na adresu mincovne. 9. a 11. septembra 1909 boli o tom upovedomení i členovia kremnickej spolkovej poštočky. Medaila s Fabrykého portrétom sa členom ústredia banskeho spolku veľmi páčila a dali ju dokonca odfotografovať.



Reverzná strana uvedenej medaily

Počas prvej svetovej vojny došlo k útlmu činnosti kremnických pobočiek Uhorského banského a hutníckeho spolku. Dôvodom boli odvody na vojnu ako aj všeobecné hospodárská kríza. Roku 1918 vzniklo - Uhorské monarchie - v rok 1918 došlo k vzniku všetkých pobočiek Uhorského banského a hutníckeho spolku ležiacich na územíach, ktoré sa stali súčasťou Rumunska a novovzniknutého Československa. V Kremnici sa tak oficiálne stal na pobočkovej schôdzi 29. júla 1920. V Maďarsku spolek neprestal fungovať a existuje dodnes. Medzinárodným Československu vznikli nové záujmové združenia. V Kremnici v tom čase existovala pobočka Zväzu žltých berušiek a hutníckych dielničiek a zriedenec.

Daniel Kian^{1,2,3,4}

Der Bergkongreß in Kremnitz im Jahre 1909

Averzná strana medaily venovanej kremnickému
banskému kongresu s portrétom Štefana Farbakyho

Parabky bol banánskym odborníkom, profesorom a riaditeľom banskožiarnejckej banskej akadémie, po vzniku banského a hutníckeho spolku jeho čestným členom, od roku 1902 jeho predsedom. Na zadnej strane medaily je náhľad možkej postavy v zložiste, ktorí si Favou rukou podpieriava ľavú pravú päsť, okolo nej sú meracie, chemické a iné prístroje, pod ňou tri výjavy - pohľad na východ zo štítne stanišovan vlázikám, záber na banské budovy, komin a lanovú dráhu a pohľad do mincovne, pod vyobrazením je nápis: ARS BANSKOŽIARNEJCKA ET COMMERCIO.

BANSKOŽIARNEJCKA ET COMMERCIO KOZÝVOLEŠNICKÉ EMPLÉKERE
1909 SEPT. 19. (v preklade: Na pamiatku v Kremnici konaného železného zhromaždenia Uhorského banského a hutníckeho

Cudzinci v Kremnici v 30. rokoch 20. storočia

V Kremnici už od stredoveku žili okrem starých domácich obyvateľov, ich potomkov alebo ľudí z Uhorska aj cudzinci. Boli to banskí odborníci, učitelia, kňazi ale aj ľudia iných profesií. Niektorí tu zostali iba prechodne, iní na dlhšiu dobu.

Podrobnéjšie záznamy máme až z 20. storočia. Budeme sa zaoberať cudzincami z konca 30. rokov uvedeného storočia. Údaje o nich sme našli v žiadostiach cudzích štátnych príslušníkov o povolenie pobytu v Kremnici. Tie sa nachádzajú v písomnostiach Okresného úradu z rokov 1918-38 mesta Kremnice v kremnickom archíve.

Prvý cudziniec, ktorého si pripomienke bol Poľiak so zvýšením menom Judo Tupit Buzier. V januári roku 1937 musel Krajný dŕž v Bratislave povoliť pobyt v meste Kremnica. Časovo toto povolenie na pobyt platilo do 30.9.1938. Z ďalších záznamov sa o ňom a jeho dobrodružnom živote dozvedáme o čosi viac. Narodil sa v Buhatovciach (dedina asi v Halici medzi Poľskom), 18. novembra 1869. Počas I. svetovej vojny vŕš utiekol z Halície do Spojených štátov amerických. V roku 1936 sa usadil v Kremnici. Kremnický Okresný dŕž napokon vŕšadom na jeho bezohľadné chovanie odoprel jeho pobyt na území mesta. Samozrejme, že Poľiak musel za toto povolenie zaplatiť 50 korún.

Ďalší cudzinec bol z iného kúta Európy, konkrétne z Bulharska. Volal sa Štefan Štefanov Popov a narodil sa v roku 1911. Povolaním bol, ako mnoho desiatich Bulharov na Slovensko, záhradník. V Žiadosti je uvedené, že Popov je neamatér, a že nejde o osobu, ktorej pobytom v Kremnici by bol ohrozený verejný klud a poriadok alebo bezpečnosť štátu.

V roku 1936 sa rada mesta Kremnice dohodla na vydanie osvedčenia o chudobe inému cudzincovi - Vladimirovi Semenovovi. Už podľa mena možno povedať, že to bol pravdepodobne Rus. Narodil 4. februára 1915 v Ťalekovi Vladivostoku. Ako sa dostal z druhého konca zemegule až do Kremnice, nevieme. Zo záznamov je len isté, že bol nárdený

**Krátka (a strastiplná) história vzniku železničnej trate
Zvolen - Kremnica - Vrútky**

Vznik dôšlo k zjednej železničnej trať Zvolen - Vrútky v rámci s rozvojom uloženie priemyslu v 2. pol. 19. storočia a s pôvodným zámernom prepojiť ušofné bane salgotarňanských železníc s prístupom k železničnej sieti. V roku 1867 bol vydaný zákon, ktorým bolo vytvorené podniku železničnej spoločnosti, ktoré mali byť založené na základe myšlienky nepodporu realizovať, o niekoľko rokov neskôr v januári 1868 vznikla Česká-kráľovská železničná spoločnosť. Príslušnosť železničnej spoločnosti Peľ - Lučenec - Banská Bystrica, ktorá v nasledujúcom roku bola rozdelená na dve spoločnosti, ktoré boli založené na základe prenosu železničnej spoločnosti Banské Bystrice do Žiliny cez Trenčín. Rozbehnuté prípravy práce na stavbe železnice boli v roku 1868 v finančnej záhrade dôvodom zastavenia. Ide však náša podpora Viedne, ktorá bola v roku 1869 založená na základe železničnej spoločnosti komissár gr. H. Zachy. Pôvodná spoločnosť bola koncom 1868 transformovaná na Spolok kráľovskej Uhorskej secesie železnice, ktorého cieľom bolo napojiť železničnú sieť cez Turčianske Teplice na Košicko-bohumlsku železnicu. Veľmi domalý záujem

V decembru 1868 bola vytvorená vďaka za Luženicu cez Zvolen Kremnickú a Štúbu do Súčian, v máji 1869 sa rozbehla projektčná práca na predĺžení trate Salgótarján – Zvolen a Kremnická – Vrúky. V júni 1870 prvá starý úsek medzi Kremnicami a Svätou Ľubicou. V januári 1871 pokračovanie kremnického melianskeho železničského spolku z 9. mája 1869. Narafomava je na nom železníči most akonakto v nspisov KÖRMÖCZ, teda Kremnica (teré je ušolený v kremnickom meste). V januári 1870 bol predstaviteľmi príslušných miest v obci predložený návrh na vybudovanie železnicovej trasy z Vrúk na priekop. Prípustilo sa k vykopávaniu a vyhlásňavaniu prameňov a budov na trasu a začalo sa so samotnou výstavbou. Budovanie železnice poskytoť prácu tisícum robotníkom, a t nielen zo Slovenska, ale aj Maďarska, Sliezska, Nemecka, Rakúska Talianska, čo se sebou prinieslo aj množstvo kriminality. So súhlasom Súdneho predsedu v Bratislave, ktorý mal byť najmä činným šoférom, mestom, robotníkmi neboli zaväzovaní.

a žiadneho majetku nemal. Bol asi dosť chudobný, pretože nemal ani na zaplatenie koľku, ktorý bol potrebný na vydanie preukazu totožnosti a stál 40 Kč.

Zo záznamu o použití dokov na preukazy totožnosti s rozvedenie o ďalších dvoch cudzincoch v Kremnici. V meste roku 1937 boli tieto dokovy použité na preukazy Adela Raramonovej a Nikolajovi Šterbovi. Keďže tieto cudzinci sú uvádzaní už ako obyvatelia mesta, môžeme predpokladať, že sa v Kremnici usadili už dávnejšie. Podľa mien sa dá predpokladať, že to boli Rusi alebo Ukrajinci. Ďalšie údaje o nich v záznamoch chýbajú.

Určite v tomto období žilo v Kremnici aj viacero iných cudzincov. Údaje o nich sme však zatiaľ neobjavili. Po ďalšom výskume v kremnickom archíve sa nám isto podarí nájsť ďalších zahraničných obyvateľov nášho mesta a radi Vás s nimioznámime.

Jozef Rym

Foreigners in Kremnica in the 1930's of the 20. century

Between the First and Second World War Kremnica was mainly Slovak and German town. But we could find among its inhabitants also many other nationalities such as Hungarians, Russians, Bulgarians etc. Some of them were old settled people but others were foreigners that means that they did not have Czechoslovak citizenship. This article focuses mainly on the second group – foreigners. The author describes the short story of one Polish man, one Bulgarian, Russian and two other people, who nationally is hard to distinguished. They were all settled in Kremnica on some of them finally become permanent residents.

zriedkavým (napr. v r. 1870 bol hlásený výskyt ošipky u talianskych robotníkov). Výstavba trate neprišla až možnosť zobrať len železničným robotníkom, ale aj majiteľom domov, ktorí im poskytovali prenájom. Nádorné noviny z 28. 11. 1870 priniesli popri iných správach o stavbe železnice aj informáciu o rýchlejších a výskoch zisokoch niektorých Kremničianov. Tu narychlo popíerali aj maštale na izby, v ktorých sa talianski robotníci „artili, že skoro ponúkajú spáľiť“.

Velmi originálne a vtipne v tomto spise použil kribžovanie železničnej spoločnosti Tadi a hou sprevádzajúci stúdkaj kremnických lekárov, ktorí sa vtedy vracali z výstavby železnice. V tomto spise som slovenský verejný činiteľ a literát Gustav Kazimír Zechmeister-Laskomský. Vo svojom diele Päťdesiat rokov slovenského života spomína:

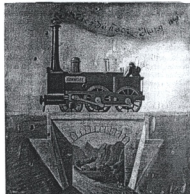
[illegible]

...Pri takom robotníckom prívale, pri takej intenzívnej práci bolo veľa ranených a chorých, čo postupne vyvinulo sa ťažko.

nebezpečné epidémie škvrnatej horáčky (tyfusus petechialis, Fleckentypus), čo k kremnická, na ten cieľ už vopred pripravovaný nemocnica nerystovala. Následkom toho vznikla jedna nemocnica na Plargoch a jedna priestraná baroková špiš Kremnický.

Pre mňa teda nasledovala kupa-paca, doba vrátili sa. Nešťastné prípady pokúšaných robotníkov sa modlili – kráľ, pomôž, nohy, ruky, odhrňte prsty; komy údov, dynamim vyspravte! čo, popudzenie, idúť aťd., a k tomu sa podotývať modlili prípady horáčky. Dost pripravený nemocnica tak bola preplnená, že chori už museli byť umiestnení v a priestranom pivore. Najväčší počet chorých dostalok žilo zedemaziata.

Tu očien ešte podarť niektoré krátkostie nádrty štriedko škvrnatej tyfus. Táto tak strasne náklazila a ľud ľudská horáčka bola veru i na pokiaľ a na svoje symptómy krom. Veľký počet ľudí zachránených bol modry – celú káď našiel ako dobre veľmi bystrýk sliva. – A niektorí chori vparazito ako žilali strasne žúrili. Jedného blázničnato Taliana nemohli premoť a utíť. Daj som teda choro vniesť do ošleđu varu, silno-mocno sme ho vtiahli do nej a či som mu vlastnoručne vylial na hlavu a chrábi ešte kapy vody. Šťastlo! posuťvaného vliatli sme do postele, a pridržalo a mu dobrý spaziteľ! sme. Jeden týž, len kašleľový, skôčil nám z prvého poschodia do dvora a pobral sa cestou doľ. Bieľte čo som mu stáčil v tomto pohobdení edvie, strelal sa z prvého sa navačiacim procesom vr. Marka. Nikto si neofaľ chýť toto podivného turistu; a tak pokračujú príbehok do svojho baroku pri Kremnické, skade ho druhý deň zase dopelali nazad. – Jeden chlapce, Talian, ľeť pri dupleľgion, tam vstien nad kapitulou slovenskej konštol. Šťastí chlapce ráť mal, a keď mohl a kým mohl, uštelil ho svojim jedlom, ho podával mu i pentize, aby si mohl kúpiť lahôdky. Ale čo? Ten chudák stratil podšolok krutému tyfus a ten škvor, zručnejší tak mazaľný, bol proť, čo ešte nepího svojho dobrodacha – obdržal. Nad tým som sa veľmi pokoril!...



Terť kremnického strelčského spolku s lokomotívou z roku 1869 (kremnické múzeum)

V júni 1872 prešiel cez železničnú stanicu v Kremnici – postavenú na úkor zvanú Reizenweie – prvý vlak so stavebným materiálom. Technicko-policijská škúška plynovaná na 1.7.1872 sa neuskutočnila pre opravu zosunutého náspadu pod traťou medzi Trnavou Horou a Starou Kremničkou (pri Jalne). Odovzdanie trate verejnosti sa uskutočnilo v pondelok 12. augusta 1872. V tento deň bol vypravený prvý osobný vlak z Vrútek s odchodom 16. hod. 18 min. a príchodom do Budapešti

o 12. hod. 51 min. Cez Kremnicu prechádzal o 3. hod. 47 min. ráno. V ten istý deň cez kremnickú železničnú stanicu prešiel o 11. hod. 3 min. zmieňaný vlak vypravený 11. augusta o 23. hod. z Budapešti s príchodom 14. hod. 5 min. do Vrútek. Celý slávnostný okamih bol však krátko predtým veľmi vážne ohrozený. Čin? Autentická správa o príčine možnosti oneskorenia otvorenia železničnej prevádzky priniesli 15. augusta 1872 munitné Národné noviny:

Kremnick, 12. aug. Juhľanský národ vyšiel, železnica zo Zvolena do Vrútok otvorená! – Dnes ráno o 3. hod. 47 min. dorazil sem prvý osobný vlak z Vrútok do Pešte, a o 11. hod. 3 min. pred poludním prvý mieľaný vlak z Pešte do Vrútok rudaľný. V tom sme teda už na číston, no máno nám ešte jeden zriedkavý prípad skompenil, ho skoro by bol zaviedť príčinu k tomu, aby omedľoval už otvorenie tejto železnice ešte o ďalšokú hod. upadeno bolo. Viera totiž rudiť zo Zvolena do Vrútok vlak, ktorý mal ešte niektoré potrebné vrky po staniciach porovnávať a cesta mu teda dobro ubývala, i cez juhľanský národ prešiel stáťvala. – no príčine medzi Kremnicou a Barasfáste, zonal razom rudiť, vzliet ľova, že kolená na rušni celou silou pracovali. Uľahčovať štradičivo a šľachobnivo, vlatu tento spredšľachob, nezaujím si príčinu neočakávaného výjavu vysvetľú, poskákalo z vozov a krmalo sa k rudiť. A hľa tu videlo, že celý ten vlak, jamať bol trojtrajný, až 1200 centov ľahý! – rudiť predchádzajú, zadržané – h á s e n i c e. Tieto hrvy, obdržané na čisto okolo bývalova, ťahaly, až na 30 šlah širokým pásmom, krížom cez železnica a síce v takom množstve, že predné kolesá z rudiť, sorta medzi sa boly beľky; a ďalšokú stíže z nich nedostávali, v samom ľedrove sa ťahali a ľadové kolesá z seba do užie hošenieľ hmoty vliatnuť vldády; ďalej to už nešlo, ho kufajnice boly až prilili hladké, a trenie, nieť sa vez vopred pohýbly, stalo sa úplne nemožným, i bolo prinútené ešte osobnité toho vľadu dať na doba z húsienicami a, ten keď ich nakoniec počet bol podšľachob, a za nimi valúcnia na príchod na kaľaje zamedzený – čo vyžadovalo príčuv výšok dvier štrichodný – pospáľ si rulať cestu drobným pískom a preľmýňak sa sešavite stáť – Teraz je otázka: či má para o či húsienice vldia stáť? Trhánky.

Železničná trať zo Šalgotárjau cez Zvolen a Kremnicu do Vrútok a pripojením na Košicko-bohumiskú železnicu spojila Budapešť so Sileskom a Berlínom. Na svoju dobu patrila medzi najdlhšieho komunikačnú sieť. Trať cez Kremnicu a Kremnické viedly bola odvážnym projektom i realizáciou železničného inžinierstva. Napríklad 35 kilometrový úsek z Hroensek Dúbravy na Kremnické bane (770 metrov nad morem) mal miestami stúpanie až 16 %, na úseku od Trnavy ľary po Turčok bolo vybudovaných 12 Tunclov (najdlhší je Šohler 659 m). Obľasť, ktorou trať prechádza, sa pre svoju krásu perodnú sceneriu začala nazývať Slovenský Semmering. (Pri spracovaní príspevku bola použitá i publikácia Lacko, R.: 120. výročie železničnej trate Zvolen – Vrútky.)

Janka Kolářiková – Magdaléna Kamhalová

Die kurze (und qualvolle) Entstehungsgeschichte der Eisenbahnstrecke Zvolen – Kremnica – Vrútky

Die Projektierungsarbeiten der Eisenbahnstrecke Šalgotárjau – Zvolen – Kremnica – Vrútky begannen im Mai 1869. Die Idee ist auch auf dem Schicksalschreiben des Kremniczer Schützengewerks zusehen, auf dem die Lokomotive mit der Inschrift Körönczi (Kremnitz) dargestellt ist. Der Bau der Eisenbahn brachte Arbeit für viele Ingenieure und Arbeiter. Ein Nachteil war, dass sich immer öfter viele Krankheiten verbreiteten. Die Bahn wurde offiziell am 12. August 1872 eröffnet. Ein Tag vorher war aber die Eröffnung der Strecke bedroht, da eine Viehplak von verkrankten Rindern die Lokomotive während der Probefahrt bei Barstova Lehotka behinderten. Schließlich gelang es aber, sie von den Bahnschienen zu beistigen.

Záchranné aktivity združenia SOS Kremnica

Na stránkach nášho časopisu ste sa už mohli oboznámiť s článkami jednotlivých členov občianskeho združenia SOS Kremnica, zaberajúcimi sa predovšetkým históriou mesta a jeho okolia. Naše myšľe však nezmätávajú len pohľady do minulosti (spojené so štúdiom archívu), ale si snažia o zachránu jej hmatateľných pamiatok, ktoré nám často zbytočne chýbajú pred očami. Žyčujeme sa ľudia! Nabojnosť a nečinnosť obhajuje slovom i finančnej základenosti ochrany pamiatok a poukazom na nedostatok prostriedkov. Učíte sa také prípady, kedy to bez peňazí skutočne nie je možné, ale vždy záleží na vzťahu človeka k pamiatke. Žyčujeme však neradi len dobrá vďaka, predovšetkým treba vstáť akýms spôsobom osobne postupovať, aby nedochádzalo v mene dobrého dymu k ešte väčším škodám. Hoci niektorí z nás už majú niekoľkoleté praktické skúsenosti s ochranou pamiatok, stále sa ešte nie pokořuje učíme ako postupovať čo najlepšíšie a zároveň nezmlieť ľubozľacím prívodom pôvodných predkov. Niektoré naše aj drobné nemožnosti zášah zabrániť záľube pamiatky, ktorá je zvyčajne spôsobená nedostatkom alebo úplne zanedbaním údržby. Príkladom môže byť naše časovo i materiálne relatívne nemožné záchrané akcie, pri ktorých sme aspoň na istý čas zabránili vylúšteniu pohobdenia niekoľkých staveb a cenných pamiatok písomníctva.

V auguste tohto roku sme na vlastné náklady obnovoili malé písemní kapitulou v Lúčkach (Luboh Kirby, Daniel Kmitička, Jozef Rynik, Oto Šťurčík), o ktorú sa pravdepodobne dlo niko nestaral.



oblička stavu Boľeja muky, začiatok augusta 2002

Zhrdzavený polozopadnutá kovová sietka už dávno nepĺhla svoju ochrannú funkciu pre zveratú murivo s čemer celoplošne opadanou omietkou. Hneď po našom príchode sa v okolí rozšírilo, že akísi vlašťí opravujú na homom konci kornin (mistry aneť tohto výroku zjavne nerozpoznal predmet našej činnosti).



Perokresba kremnického kláštoru z frantilánskej kroniky, rok 1742 (kremnická r. k. fara)

Už dávnejšie dali naši členovia a sympozitanti (Daniel Kamča, Janka Kolářiková) odhodu ošetrť a zkonšervovať zadanú frantilánsku kroniku zo začiatku 18. storočia, ktorá je teraz aj v novom kópiu umiestnená na Rímskokatolíckej Cirkvi – farnosti Kremnica. Na faru bolo tiež premiestnené (akús koordinoval Oto Šťurčík) množstvo vzácných kníh z 16. až 19. storočia, ktoré dosaďová rozkladná plienka a drobné hľadové na oratóriu frantilánskej konštol. Raz sa zada stani základom úctyhodnej knižnice, ktorá by mohla byť za istých podmienok vprispúšaná pre bádateľov v význam znejmom.



opravená Boľeja muka v Lúčkach, polovica augusta 2002

Pred samotným zákonom sme vyklovali parazitnú vegetáciu v bezprostrednom okolí kapuly. Potom sme po odobratí vzoriek poškodených častí pôvodnej omietky a jej nevyhodných cementových výplní ako aj premurovaní obnaujúcich drevených hrád, pričom bude realizovaná pultová strieka na čelnej fasáde podľa návrhu v statickom posudzí Ing. Durica. A v tomto prípade sme na vlastné náklady zabezpečili zhodnotenie konštrukcie 16 m dlhjej stričky, hasené vápno a piesok (všetko pripravené na začatie prác v budúcom roku na dvere majiteľov). Podstatne širšiehoj práci bude odstránovanie všetkých betónov a nová drenáž objektu, ako aj lokálne výmeny poškodených drevených prvkov v interieroch. Na financovanie týchto prác by sme sa chceli (v prípade súhlasu majiteľov objektu) uchádzať ako nezisková organizácia o grant.

Diaľšie, je si nám podobnými aktivitami postupom času podľa predved' Kuzmianov, že práca s tradičnými technológiami je nielen finančne výhodná, ale produktívny výsledok je na porovnanie so inými kvalitatívnymi úrovňami ako pri používaní súčasných stierok a remeselné neatraktívne staviteľských postupov.

Labot Kärthy

konštrukcií pôvodnými technikami). Naše združenie sa niekedy na ihr budúceho roka pokúsi doplniť úbytky omietok na fasádach (hasené vápno, štrk, škvrta a piesok), aby nedochádzalo k poškodzovaniu obnaujúcich drevených hrád, pričom bude realizovaná pultová strieka na čelnej fasáde podľa návrhu v statickom posudzí Ing. Durica. A v tomto prípade sme na vlastné náklady zabezpečili zhodnotenie konštrukcie 16 m dlhjej stričky, hasené vápno a piesok (všetko pripravené na začatie prác v budúcom roku na dvere majiteľov). Podstatne širšiehoj práci bude odstránovanie všetkých betónov a nová drenáž objektu, ako aj lokálne výmeny poškodených drevených prvkov v interieroch. Na financovanie týchto prác by sme sa chceli (v prípade súhlasu majiteľov objektu) uchádzať ako nezisková organizácia o grant.

Diaľšie, je si nám podobnými aktivitami postupom času podľa predved' Kuzmianov, že práca s tradičnými technológiami je nielen finančne výhodná, ale produktívny výsledok je na porovnanie so inými kvalitatívnymi úrovňami ako pri používaní súčasných stierok a remeselné neatraktívne staviteľských postupov.

Labot Kärthy



začiatkom uvoľnených spojov krovnej konštrukcie pivoňými kramlami

Intervento SOS
Restauro della cappellina nel borgo di Ládöy

Nel borgo di Ládöy, vicino a Kremnica, ai bordi della strada principale, si trova una cappellina costruita nel XIX secolo dagli abitanti del borgo.

Il caso della mancanza di regolari lavori di manutenzione (lavori certo non prioritari in una zona che sta vivendo una forte crisi sociale dovuta alla disoccupazione), questo piccolo monumento che rappresenta un gioiello dell'arte popolare, ha subito danni tali da rischiare la completa distruzione.

Tuttavia, grazie all'intervento di alcuni volontari del comitato di SOS durante l'estate, ora esso è fuori pericolo.

Da notare, inoltre, che il restauro del monumento ha offerto un'importante opportunità di ricoprire ed applicare tecniche costruttive tradizionali: il lavoro, infatti, è consistito nella ricostruzione dell'innocuo esterno mediante l'uso di calce spenta mista con acqua - il cosiddetto gesso - e nella imbiancatura delle pareti attraverso l'utilizzo di calce naturale ottenuto dall'acqua calcarea con pigmento anorganico. Si tratta di tecniche che nei Paesi comunisti sono tornate ad essere ampiamente impiegate nelle costruzioni edilizie e che senz'altro costituiranno il futuro anche in Slovacchia, in vista della applicazione delle normative dell'Unione europea in materia di tutela dei beni culturali e dell'ambiente.

Resta infine da scrivere che i lavori di restauro della cappellina di Ládöy sono stati completati con l'inserimento nel manufatto del tetto metallico, identico a quello originale, e al suo interno, dell'immagine votiva della Madonna, che - ci si augura - regnerà sugli abitanti di Ládöy.

Zvyky na Nový rok a Tri krále

Príspevok je prekladom štúdie profesora Kremnického Dr. Juraja Verasého (narodil sa 8. augusta 1852 v obci Služack v kolodárskej stoli, ušiel od roka 1873 a okrem iného bol i členom Uhorskej národopisnej spoločnosti) o Povediach v Uhorsku, ktorú sveroval v maďarskom jazyku v Ročenke gnomia z roku 1892. V uvedenej štúdii poskytuje autor zvyky celého kalendárneho roku v rámci Uhorska, a týmž dŕžomom na kremnické obydľaje. Preklad sa týka časti, kde sa hovorí o zvykoch na Nový rok a Tri krále. Slovenské povedky (príamo v štúdiu nasleduje za nimi ešte preklad do maďarčiny) sú publikované v takej jazychovej podobe, aká je v origináli.

...Stránu na Nový rok ráno žia znamená mať. Veľa inak je v nasledujúcom roku, starú ženu veľké nešťastie. Žena žije aj vo všeobecnosti príliš nešťastie. Ak ako prvý vstane do domu chlapec, bude mať jalovica bytka, ak dievča, jalovičku. Hovori sa, že kto si na Nový rok ráno kýchne, ďalšieho roka sa nie dožije. V akéj dennej dobe zomrie na Nový rok prvý človek, v takom čase sa bude v ďalšom roku najviac žiť. Ak má človek na Nový rok penzie, bude ich mať po celý rok. V tom prípade sa z domu nič neminie. Ak sa zoberú z jedného domu do druhého ublíhy, bude v tom dome v nasledujúcom roku horieť. Od Nového roku do Troch kráľov sa nemie prisať, pretože pride malý človečiek a zapáli vretoso a cieľku. Jeho meno je: splemanidi.



Novoročná pohľadnica s pečiatkou z roku 1925

Ak je na Nový rok čisté a jasné počasie, bude veľa rýb, slivka a ovocie. V štatistike sa hovorí, že na Nový rok treba vlnu kúpiť z jednej ovčiny, aby rovnako našli vajíca. V prvý deň nového roku sa nemie variť kapusta, pretože potom bude celý rok kyslý. Marmárovi valašské dievčatá si vďaka v tento deň z domu vziať na také miesto, kde je nejaky ľutkový plát. Keď ho nájdú, začnú sa zavazovanými očami prenávať rukou jeho ľutky, od jedna do druhého a späť. Na ľutku, ktorej sa dotkli ako posledné, vŕhajú stuh. Ak je obviazaná týchto pekné rúby a vysoký, aj ich manžel bude pekný, drizný a mocný človek; ak je aj malá a celkom krivá, i muž bude nízky a hrbatý. V sedomarucku prichádzajú na Nový rok ráno do mnohých domov košíky, ktoré pleskajú bičmi. Nikde sa neobliekajú za veľkých rapotajúcich vŕhav. V dobe, kde ešte neboli tak rozšírené vianočné stromčok (a na vlna miestach je tomu ešte aj teraz tak), prinášali deťom darčeky na Nový rok ráno, alebo a Siklovú žltú žltú. V Kaluzovci sa choila dievčatá za svätinu po tzv. zlatú stihu, ktorá z nich najrýchlejšie pride k stuhu, hoci do nej po naznamení vodi plevy alebo štý, aby ostatné dievčatá nezískali zlatú stihu.

Na Tri krále poobehávajú kňazi domov svätého vodu. V Smolnaku sa pri tejto príležitosti prestie obrúca na veľký stôl a do stredu sa položí horiaca sviečka. Potom ako kľaz vykoná poobehanie, minútku si posedi, napokon ho demica pani odprevadí s horiacou sviečkou do nasledujúceho domu. Ktorí z dievčat sa ako prvá dotkne obrúca na stole a posadí sa na kľazovo miesto, získa v nasledujúcom roku ženia. V Goši (Göcs) si treba nielen sadnúť na kľazovo miesto, ale i po jeho odchode poznamet'. Je aj taký zvyk, že niekto z členov rodiny vyberie z kŕče žeravú uhlie a tlače ho vo dvoch krátkych dovedie, kým nezhovie. Potom sa nim nakreslí na poobehané dvere kríž, ktorý chcať tak nebudú moji námi vojsť dom z domu.



Avera striebornej novoročnej medaily, „veľa štátia vo vojnovom roku 1916“ (kremnické mizetium)

Ak niekto v kremnických oblastiach na Tri krále nakreslí okolo seba kruh a kríž, ktorá bola poobehaná v kostole, uvidí bovsoky bez toho, aby mu ublížili. Nie je dobré v tento deň sedávať pri kachliach, pretože tie sa potom isto do rána rozpadnú. Nikde sa na maľtzu, kurin i chliev napli ciburov pľemená G. M. B., aby zabránili každému nebezpečenstvu. Ešte na vlna miestach si dievčatá vďaka z peria neobliehajú hani stúpi malý vankúš. Potom krúti vo vzduchu kus rozopätého dieľceho dŕva dovedy, čím nezhasne. Nim naplú meno jedného z Troch kráľov na malú podušku. Na tomto vankúši potom spia v latsch. V ich smoch sa javí potom dany kráľ a čo povie, to sa uskutoční. Marmárovi valašské dievčatá v predvečer sviatku Troch kráľov si vŕhajú z vychmeňnej majerky kŕčica a dajú je pod tečúcu vodu. Na ktorej z kŕčic vzniká najviac cievok, to dievča si najrýchlejšie nájde ženia. Večer na Tri krále sa napolepy zapália sviečky na vianočnom stromčeku. Potom prida traja kráľi. V našom kraji existujú rôzne ešte nezanemávané povedky, ako napr.:

*Prilili tri krále od výdora;
Kľachli za oni, oni Páda Robu.
Ak my sme sa prili podkosiť;
Aby sme na mohli nečo darovať;
Darujeme mi mu myrku, zlato aj kadidlo,
Aby naše dŕže mláto bolo.
Toto je to kŕčica, pekné, krásné,
Ktoré kŕčici, ktoré pleskajú bičmi.
Všetkým kŕčicám podobná bola,
Karinie, virgine, Maria, pešnice, záture!*

Večer na Tri krále zvykne sa chodievať aj v šadom, toho bada trojsť sŕstava dŕva, v predra vlna je na mieste ľutky sviatka. Ľudia vŕhajú pľoty bŕhava tak, že stŕhajú a vŕhajú spomenuté dŕva, pritom si spievajú. Napr.:

Kedže rekonštrukčné práce sa na tomto objekte v priebehu roku neskončili, ani v blízkej budúcnosti neskončia, rozhodli sme sa vzhľadom na jeho význam zabezpečiť na vlastné náklady aspoň jeho provizórne prekrytie, aby nedošlo k poškodeniu muvia klenby. Na základné zabezpečenie a previazanie zvyškú konštrukcie krovu, vystužených z pôvodných tesárskych spojov, sme (Labot Kärthy, Daniel Kanička) použili klasické kovové kramle. Nad ňu sme obnaženo časťou strechy sme zhotovili jednoduchú drevenú konštrukciu, na ktorú boli pripravené nepergované plachty, pričom v miestach lokálnych výstupov kramlí sme sa pokúsili povkladať dŕhajúce škŕtne. Týmto jednoduchými ōkmi sa nám aspoň dočasne podarilo ochrániť muvie klenbu pred detrukcijným pôsobením mŕznúcej vody a snehu. Aj v tomto prípade nemuselo dôjsť k takej rozsiahlej škôde na objekte, kely nebola zanedbaná jeho priebežná dŕžba. Základným dŕhŕvým voľou totiž došlo k narúpaniu a postupnej detrukcii korny nosného obvodového muvia, ktorá nakoniec so sebou stihla celý konštrukcia zdravého krovu.

Na záver spomeniem akciu, ktorá je v ŕladi prŕpava. Ide o objekt omlitujú dvojpodlažné drevenice na Žltéj ulici, ktorá bola v minulosti nerhodne stavbe upravená (okolo celého objektu boli realizované betónové chodníky, ktoré spôsobujú nadmerné zahŕňanie a postupnú detrukcii pôvodnej konštrukcie, pôvodná strecha s výrazným presahom bola nahradená strechou, ktorá mala obvodový múr so šírkou sklonom...), o tomto hodnotnom objekte budeme ešte písať priebežne s postupom zachránených a rekonštrukčných prác, pričom sa pokúsime majiteľovi zabezpečiť poradenstvo odborníckimi zdŕžením Hobla s praktickými tesárskymi skúsenosťami (lokálne výmeny historických drevených

*Biel Pán Boh damo do raja,
Adam s Evou pokrýval.
Vrvi Pán Boh Adamovi
Jako svojmu miláčikovi,
Všetky sroamy užívajte,
Okrem jeden synehajie!*

*Urobil sa diabel hadom,
Podviekol Evi aj s Adamom.
Jec ti Evka, jec jablčko!
Veď je ono veľmi sladké!*

*Juhoni to akštili,
Hneď oni z raja preč museli,
Dal im Pán Boh rýľ, motyly,
Aj semjačka po zeličku.
„Tu si kúpte, tu si sojte,
Tu si žmúraj vykladajte!“
Najprv im trňa rástlo,
Neskoršie ale žltá kráslá!*

preklad Daniel Kianička



Reverz uvedenej medaily

Die Bräuche am Neujahrstag und am Heiligen Dreikönigstag

Es geht um die Teilübersetzung der Studie über den Aberglauben von Dr. Georg Verényi, Professor am Kremlitzer Gymnasium, die in anglo-russischer Sprache im Gymnasiums-Jahrbuch publiziert wurde. Darin ist unter anderem geschrieben, wer am Neujahrstag Geld hat, wird es das ganze Jahr haben oder, falls jemand in dieser Zeit nicht, wird er auch im nächsten Jahr leben. Wir erfahren auch, das am Heiligendreikönigstag der Priester die Häuser segnet und wenn irgendein Mädchen sich danach auf den Platz des Priesters setzt, wird es im kommenden Jahr heiraten. Am Heiligendreikönigstag werden die Kerzen am Weihnachtstisch aus dem letzten mal angezündet.

Dvaja významní kremnickí archivári a historici

100. výročie úmrtia Pavla Krížka a 70 rokov od smrti Michala Matuňáka



Pavol Krížko

Narodil sa 30. mája roku 1841 v Banskej Bystrici. Jeho otec bol tčom. Vyuštudoval banskobystričské gymnázium a v roku 1860 nastúpil na miesto učiteľa na kremnickkej evanjelickej škole. Archivárom mesta Kremnica sa stal v roku 1872, popri tejto funkcii do konca 80. rokov vykonával i funkciu hlavného účtovníka a správcu mestských baní. V archíve, kde spracoval veľké množstvo materiálov, pôsobil Pavol Krížko až do roku 1901. V roku 1890 založil pri kremnickom archíve Mestské múzeum. Bol aj glódny historikom, spolu napísal 157 štúdií a článkov. Z jeho prác uviedťme napríklad Dejiny banskomestského seniorátu a Kremnické školstvo. Zomrel v Kremnici 23. 3. 1902.



Michal Matuňák

Narodil sa 17. júla 1866 v Šuranoch. Študoval na gymnázium v Nových Zámkoch, na piaristickom gymnázium v Banskej Štiavnici, na gymnázium v Jágri a na Ústrednom katolíckom seminári v Budapešti (1887 – 1891). V Kremnici pôsobil ako kaplán (1894 – 1898, už v tomto období sa zoznámil s Pavlom Krížkom) a ako mestský archivár a správca múzea (1922 – 1932), do ktorého získal veľké množstvo vzácných predmetov. Bol viackrát najvyšším historikom. Napísal slávne dielo Z dejín slaboobdobného a blázniveho banského mesta Kremnice (1928). Je tvorcom viacerých kníh a štúdií, v rukopise zostali jeho Cirkevné dejiny Kremnice. Zomrel v Kremnici 3. 12. 1932.

Rozprávka o krtkovi Dudkovi

Zaozdáme sa! Volám sa krtko Dudko a bývam v starom banickom meste, ktoré sa volá Kremnica. Veľa, ak mám povedať pravdu, tak nebývam "V" meste Kremnica, ale "POD" mestom Kremnica. Už od malíčka som bol veľmi zvedavý a nezbedný krtko, vždy som musel všetko preskúmať a vyskúšať. A tak som sa neuspokojil so životom niekde v zahrade alebo na lúke a jedného dňa som sa vybral podzemnou cestou do sveta. Cestou som prišiel na veľmi zvláštne, no zároveň aj veľmi krásne miesto, ktorému ľudia hovoria Šturec. Začal som sa tade prehrabávať a zistil som, že je tam veľa zaujímavých miest a určite tam zistím veľa, veľa neopakovateľných zážitkov.

Ako som objavil môj nový domov

Ako som už povedal, jedného pekného dňa som sa vybral do sveta. Pomaly som sa prehrabával popod zem, keď som odrazu zbadal niečo žlté blyštavé a neskutočne nádherné. Podísať som bližšie a uvidel som, že je toho plná stena mojej chodbičky. Hrabal som ďalej a šúp, prepadol som sa do tajnej chodby, ktorá bola plná blyštavých kamienkov. A vtedy som si povedal: "tu budem bývať". Ale odrazu okolo mňa preletovalo niečo hrozné. Veľmi som sa naľakal a schoval som sa do prvej diery, ktorú som našiel. Potom sa to stalo. Ten zvláštny tvor pri mne pristál a celkom milo sa mi prihovril: "Hej ty, pod von, ja ti neublížim. Som tu sám už hrozne dlhú a je mi tu smutno." Veľmi sa mi nechcelo vyjsť z môjho úkrytu, ale zvedavosť bola opäť silnejšia, a tak som vyšiel.

"Volám sa Alex a som malý netopierik. Ani si nevieš predstaviť, ako som sa zaradoval, keď som uvidel, že prišiel niekto ku mne na návštevu." - pokračoval v rozhovore môj nový známy. Trochu som zosmutnel, keď som zistil, že tu už niekto býva. Ale potom som sa Alexu opýtal: "A keď ti je tu tak smutno, nechceš by si kamaráta, ktorý by tu býval s tebou?" Alexovi sa rozšírili očka a začal poskakovať a poľotať po okolí ako pojaňiený. Keď konečne pri mne pristál, akoby pre istotu sa opýtal: "A naozaj by si tu so mnou zostal bývať?" No, ak mi to dovoľia a súhlási s tým, tak áno." - odpovedal som už celkom smelo. "Dnes je najšťastnejší deň v mojom živote! Ale ako sa vlastne voláš?" "Ja som krtko Dudko a som veľmi zvedavý." - predstavil som sa. "Tak Dudko, teraz ti ukážem, kde budeš bývať a potom sa spolu vydáme na prvú prechádzku. Poukážem ti všetko, čo som tu našiel a možno spolu objavíme nové miesta tu v podzemí, ale aj tam hore...". a Alex ukázal nad seba. "Tam hore?", pozrel som sa nechápavo nad seba. Ale už som sa nestihol nič opýtať, lebo môj nový kamarát sa ponáhľal ukázať mi našu izbičku. Bol to veľmi ručný a zároveň krásny deň. Našiel som si nielen nového domov, ale aj nového kamaráta. Som veľmi zvedavý, čo ma tu ešte všetko čaká. Ale teraz už idem spať, lebo som veľmi unavený. Dobrú noc a krásne snyčky.

Martina Andrášková

States Agency for International Development (americká agentúra pre medzinárodný rozvoj) spolu s ďalšími súkromnými i verejnými darcami.

zovou organizáciou 13671. Registrované
Z adresa redakcie:
1.kianička@nbs.sk,
opísi sa vťahujú
a sa odporúča Ale
rese redakcie alebo
aleo náležo dňa je
sletoho gymnázia so
nedali v Kremnici.
ná súfeka finančnej
a francúzskej United

Illet Pán Boh sam do raja.
 Adám z Evy pokrýli sa.
 Vprv Pán Boh Adamovi
 Jako svojmu miláčikovi.
 Všetky stromy sŕbajte,
 Okrem jeden vynehajte!

Urobil sa diabel hadom.
 Pohrdol Evu aj s Adamom.
 Jec ti Evka, jec jablčko!
 Všet je ono veľmi sladké?

Jakoni to ok
 Hneď ori z raja p
 Dal im Pán Boh r
 Aj semjačka po
 „Tu si kape, tu
 Tu si živnost vyh
 Najpro im ten tr
 Neskoršie ale tu

Dvaja vy
 100. výročie



Pavol Kráľ

Narodil sa 30. mája roku 1841
 bol škôtom. Vytváľoval bankový
 1860 nastúpil na miesto učiteľa
 školy. Archivárom mesta Kremni
 tejto funkcie do konca 80. rokov v
 účovníka a správcu mestských b
 veľké množstvo materiálov, pôso
 1901. V roku 1890 založil pri k
 múzeum. Bol aj plodným historik
 a článkov. Z jeho prác uviedne na
 senioriata a Kremnické školstvo. Zomrel v Kremnici 23. 2. 1924.



Reverz uvedenej medaily

Die Brüche am Neujahrstag und am Heiligen Dreikönigstag

Es geht um die Teilübersetzung der Studie über den
 Aberglauben von Dr. Georg Versényi, Professor an



Zábavné okienko

Pohľad na Dolnú bránu v Kremnici
 Nájdite rozdiely medzi obrázkami!

Jedno okienko upevnené v Kremnici. Zomrel v Kremnici 23. 2. 1924.



Asanácia Šturzo-vládného domu v roku 1983
 (z fotografického fondu kremnického múzea)

Kremnický rumaj

Ďalšie vydáva občianske združenie **808 Kremnica**, ktoré je dobrovoľnou neziskovou organizáciou
 venujúcou sa histórii a pamiatkam mesta Kremnice a jeho okolia. IČO: 37823671. Registračné
 číslo časopisu na Okresnom úrade v Žiari nad Hronom: OÚ SK OMT 3/2002, SS adresa redakcie:
 Štefaníkovo nám. 11/21, 967 01 Kremnica, tel.: 045/6742 696, e-mail: daniel.kianicka@nbs.sk,
 Internetová stránka: <http://soo.szm.sk>, náklad 250 ks, na vydávanie časopisu sa vzťahujú
 ustanovenia autorského práva, legálne šírenie informácií uvedených v časopise sa odporúča. Ak
 máte záujem finančne prispieť na ďalšie číslo časopisu, môžete tak urobiť na adrese redakcie alebo
 v malebnom kremnickom medzibráni, kde sa nachádza pobočka VUB - číslo nášho účtu je
 1481324861/0200. Na titulnej strane je pohľadnica - záber na budovu kremnického gymnázia so
 začiatku 20. storočia, za možnosť jej použitia ďakujeme NBS - Múzeu mŕmci a medail v Kremnici.
 Za obsah príspevkov zodpovedajú jednotliví autori. Táto publikácia bola vydaná vďaka finančnej
 podpore v rámci projektu Tvoja zem, ktorý zabezpečuje Nadácia Ekopolis a ETP-S a financuje United
 States Agency for International Development (Americká agentúra pre medzinárodný rozvoj) spolu
 s ďalšími súkromnými i verejnými darcami.



☞ --- Mapa kremnickej oblasti a vedutou mesta Kremnice z roku 1733. Jej autorom je kartograf a polyhistor Samuel Mikovín (1686 – 1750), ktorý od roku 1729 vykonával kartografické práce pre stredolowenský banský mestá a v roku 1735 bol poverený zriadením banskej školy v Banskej Štiavnici. Na mape je zachytené územie, ktoré patrilo mestu Kremnici (vyobrazené je v dolnej časti - Kremnica). Na južnej strane ku jeho majetkom patrila Horná Ves (Windschdorf) a Dolná Ves (Schwabenhof), Bartokova Lehlika (Lehotka), Nevlna (Bevlna) a Jastraba (Jastrab) boli vlastníctvom ostríhomského arcibiskupa. Kremnici patrili aj Lúčky (Hanneshaj), Krahule (Blauhus), Kremnické Bane (Die Bergwerke) a kostolom sv. Jána (S. Johannes), Kunešov (Kanezhaj), Horný Turček (Felső Turcsék), Dolný Turček (Alsó Turcsék), Sklené (Glaserhaj), Horná Studňa (Felső Stubnya), Dolná Studňa (Alsó Stubnya), Kremosná (Cremosna), Háj (Haj) a Turčianske Teplice (Tbermal). Neskôr v roku 1880 Kremnica získala aj Pobežaj (Pozsba). Na západ od mesta je zobrazená Kopernica (Teutsch Lötten), ktorá patrila ostríhomskému arcibiskupstvu a Handlova (Kriehaj). Ostatné obce ležiacie na sever a západ od Turčianskych Teplic (napr. Diviaky – Devky) boli vo vlastníctve turčianskych zemana. V ľavom dolnom rohu mapy (ulistená je v Štátnom ústrednom baníckom archíve v Banskej Štiavnici) je veduta – pohľad z južnej strany na mesto Kremnica s jeho erbam a alegorickou baníckou sfarou. Mikovínho mapa Kremnice a okolita bola publikovaná aj vo veľkolepom šezväčkovom historicko – geografickom diele polyhistora Mateja Bela (1684 – 1749) Nottia (Viedeň, 1735 – 1742).

kremnický rumaj

historicko-spoločenský občasník
Die geschichtlich-gesellschaftliche Zeitschrift

ročník II. číslo 1
december 2002



rumaj

malý nezbedný kríkľuň, ktorý túži vedieť o minulosti viac a viac
kleiner, ausgelassener, ungebogener Krakulien, der sich für die Geschichte interessiert